

Working Papers in Social Insurance **2010:1**

Papporna och motiven

Den svenska föräldraledigheten i ett geografiskt perspektiv

The fathers and the motives
Swedish paid parental leave in a
geographical perspective

Anna-Lena Almqvist
Anette Sandberg
Lars Dahlgren

Om serien

I serien *Working Papers in Social Insurance* publicerar Försäkringskassan material av varierande karaktär; till exempel tekniska analyser, översikter och kunskapssammansättningar, konferenspapper, artiklar publicerade i externa tidskrifter, artiklar på engelska samt C- och D-uppsatser som bygger på data från Försäkringskassan. Syftet är att möjliggöra spridande av kunskap och information som inte har en naturlig plats i Försäkringskassans andra publikationsserier.

Författarna ansvarar själva för publikationer i denna serie. I de fall publikationerna innehåller uttalanden representerar dessa inte nödvändigtvis Försäkringskassans ledning. Publikationerna har ingen självständig ställning som går utöver innehållet i gällande lagar och förordningar.

Serien publiceras elektroniskt.

Utgivare

Analys och prognos
Försäkringskassan, huvudkontoret
103 51 Stockholm

Telefon: 08-786 90 00

huvudkontoret@forsakringskassan.se
www.forsakringskassan.se

Redaktör

Ann-Zofie Duvander

Kontakt

Anna-Lena Almqvist
anna-lena.almqvist@mdh.se
Anette Sandberg
anette.sandberg@mdh.se
Lars Dahlgren
lars.dahlgren@soc.umu.se

Copyright

Författarna

About the series

The purpose of the series *Working Papers in Social Insurance* is to publish papers and studies of general interest that for different reasons do not fit in with the Swedish Social Insurance Agency's other publication series.

The opinions and conclusions presented in the papers are solely those of the authors and do not necessarily represent the views of the Swedish Social Insurance Agency.

The series is published electronically.

Published by

Department for Analysis and Forecast
Swedish Social Insurance Agency
Head Office
SE-103 51 Stockholm, Sweden

Phone: +46 8 786 90 00

huvudkontoret@forsakringskassan.se
www.forsakringskassan.se

Editor

Ann-Zofie Duvander

Contact

Anna-Lena Almqvist
anna-lena.almqvist@mdh.se
Anette Sandberg
anette.sandberg@mdh.se
Lars Dahlgren
lars.dahlgren@soc.umu.se

Copyright

The authors

Innehåll

Sammanfattning	4
Summary	5
Inledning	6
Föräldraledigheten och faders användning av den	7
Metod	11
Resultat och analys	15
Intervjuer med föräldraparen.....	15
Intervjuer med nyckelpersonerna.....	25
De fyra kommunerna.....	32
Diskussion	34
Referenser	40

Sammanfattning

Syftet var att undersöka attityder, beteendemönster och erfarenheter hos föräldrapar i två län, när det gäller uttag av föräldrapenning. I de ingående länen har Västerbotten det högsta och Skåne det lägsta uttaget av föräldrapenning bland fäder. Två kommuner med högt och lågt föräldrapenning-uttag bland fäder studerades i respektive län, Umeå och Lycksele samt Lund och Tomelilla. Metodologin var inspirerad av *grounded theory*. Data omfattade 32 intervjuer med fäder och mödrar, 20 intervjuer med nyckelpersoner inom Försäkringskassan, mödravården, kommunen och företag samt statistik över kommunernas befolknings- och näringslivsstruktur. Intervjuerna genomfördes under 2008. Resultaten visar ett tydligare mönster av mer traditionell arbetsdelning av hushållssysslorna bland Skåne- jämfört med Västerbottensparen. Samma mönster gäller även vid jämförelse mellan kommunerna med lågt respektive högt uttag. En mer positiv attityd till föräldraförsäkringen finns i kommunerna med högt föräldrapenninguttag bland fäder jämfört med de med lågt uttag. En förklaring kan vara att förändringar tenderar att uppträda först i heterogena miljöer med en relativt ung och välutbildad befolkning där olika normsystem konkurrerar med varandra, vilket gäller Umeå och Lund. I Västerbotten har Försäkringskassan, landstinget och företag haft kampanjer för män under 1990-talet vilket sannolikt har bidragit positivt till fäders uttag. Fäder i de bägge länen uttrycker positiva upplevelser av att ha varit föräldralediga. Ett dominerande intryck är att arbetsgivarna har en tillåtande attityd till fäders önskan om att vara föräldralediga.

Summary

The aim was to investigate Swedish parents' attitudes and experiences in two counties, concerning the use of paid parental leave. The counties Västerbotten has the highest and Skåne the lowest paid parental leave use among fathers. Two municipalities with high and low parental leave use among fathers were studied in respective county, Umeå and Lycksele (Västerbotten) as well as Lund and Tomelilla (Skåne). The methodology was inspired by grounded theory. Data was collected during 2008 and comprised of 32 interviews with fathers and mothers, 20 interviews with key persons like midwives and HR-managers at male dominated enterprises. It also included basic statistics on the municipalities. The results indicate that a traditional division of household labor is a stronger pattern in Skåne couples compared with Västerbotten couples. The same pattern occurs in municipalities with a low parental leave use among fathers compared with those with a high use. A more positive attitude to the parental insurance is found in the municipalities with a high parental leave use among fathers compared to those with a low use. One explanation could be that changes tend to first occur in heterogeneous environments with a relatively young and well educated population, which is the case for Umeå and Lund. In Västerbotten, the Swedish Social Insurance Agency and enterprises had campaigns during the 1990s to increase men's parental leave use which may have contributed positively. Fathers in both counties express positive experiences from having been on parental leave. A dominant impression is that employers overall have shown a positive attitude to fathers' leave taking.

Inledning*

Det sociala medborgarskapet i Europa ger kvinnor och män olika positioner i samhället genom att välfärdssystemets transfereringar till stor del är kopplade till kvinnors och mäns positioner i arbetslivet (Boje, 2005). Jämförande studier av familjesituationen i ett antal europeiska länder indikerar att såväl parternas egna som familjens gemensamma motiv och beslut rörande organiseringen av föräldraledigheten även påverkas av en rad andra förhållanden och aktörer. Dessa är bland annat rådande familjepolitik, kulturell kontext och individuella förutsättningar (Abrahamson, Boje & Greve, 2005; Almqvist, 2005). I svensk dagsaktuell debatt finns föräldraledigheten på agendan i form av jämställdhetsbonus och vårdnadsbidrag. En annan aktuell och viktig fråga kring arbetsfördelningen i hemmet rör föräldraledigheten och vilka omständigheter som gör att män inte tar ut sin möjliga del av denna. Vår utgångspunkt är en mångfacetterad motivbild och att de diskussioner och förhandlingar som föregår beslut och genomförande därmed är komplexa. Det är främst detta förhållande som motiverar vårt val av en kvalitativ studie.

Föräldraförsäkringen ger rent objektivt goda förutsättningar för föräldrarna att dela lika på ledigheten. Men det betraktas vanligen karriärmässigt, ekonomiskt och praktiskt som mest fördelaktigt för familjen att mödrarna tar den största delen. Paren gör dessa val inom vissa givna ramar för vad som förväntas av dem. Inte bara av dem själva och den sociala omgivningen, utan även av arbetsgivare som vanligen inte uppmuntrar män att vara föräldralediga (Björnberg & Kollind, 2003). Kvinnors rätt till arbetsmarknadsdeltagande och mäns rätt att skapa en god kontakt med sina barn är argument som förekommer i diskussionerna kring betydelsen av en delad föräldraledighet. Barns rätt till kontakt med båda sina föräldrar är ett mer sällan använt argument. Forskning visade att fäder som spenderar mer tid med barnen när de är små tenderar att även göra det under barnets uppväxt (Duvander & Jans, 2009), vidare, par där mannen varit föräldraledig löper mindre risk för separation (Nilsson & Strandh, 2008).

När det gäller det geografiska perspektivet, som är huvudfokus i den här studien, finns det regionala skillnader i fäders användning av föräldraledighet mellan fäder i de norra och södra delarna av Sverige. Studien fokuserar på två län, Västerbotten med det högsta föräldraledighetsuttaget, 24,3 procent bland fäder under 2007 och Skåne med det lägsta uttaget, 18,7 procent (Försäkringskassan, 2010b; TCO, 2009). Då den nationella familjepolitiken är densamma torde det finnas andra påverkansfaktorer av betydelse för att förstå skillnader i fäders uttag av föräldrapenning. Då det har varit svårt att finna studier som förklarar dessa skillnader är målsättningen att bidra med kunskap om detta (Bekkengen, 2002; Forsberg, 1997).

* Tack vare att våra intervjupersoner så öppenjärtligt velat dela med sig av sina privata likväl som professionella erfarenheter av föräldraledigheten, blev den här studien möjlig att genomföra. Ett stort tack för finansiering riktas till Försäkringskassan. För professionellt och givande samarbete när det gäller sammanställning av uppgifter från registerdata riktas ett varmt tack till Anita Söderlund. Niklas Löfgren har varit väldigt hjälpsam vid tolkningen av statistiken. Ett särskilt tack till Gunnar Johansson och Daniel Ingvarsson, ert stöd när det gäller registeruttag, kontakter med intervjupersoner, statistik och synpunkter på manus har varit ovärderligt. Ann-Zofie Duvander har generöst bidragit med sin kompetens inom föräldraförsäkringen genom hela processen fram till slutmanus och publicering.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med den här studien är att undersöka likheter och skillnader i attityder och erfarenheter mellan föräldrar i två län, Skåne och Västerbotten. Mer specifikt är syftet att utforska skillnaderna i fäders uttag mellan dessa två län. Vidare är syftet att fördjupa bilden av mäns och kvinnors attityder samt handlings- och beslutsmonster i samband med uttag av betald föräldraledighet med särskilt fokus på män och deras motiv till föräldraledigheten. Avsikten är att studera påverkansfaktorer i förhandlingen mellan män och kvinnor kring föräldraledigheten, såsom normsystemen i den omgivande sociala miljön. Dominans- och maktförhållanden liksom ekonomisk ojämlikhet utgör andra exempel på faktorer som antas vara betydelsefulla i sammanhanget. Vi vill även undersöka om föräldrar med olika socio-ekonomisk bakgrund uppvisar olika beteendemönster och motiv kring föräldraledigheten. Hur mycket påverkar nationella och lokala normsystem, mannens och kvinnans förhållningssätt när det gäller föräldraledigheten?

Föräldraledighet är inget entydigt begrepp. Man kan tala om obetald ledighet som föräldrar har rätt att utnyttja fram till barnet är 18 månader, enligt Föräldraledighetslagen (Notisum, 2009). I denna studie används begreppet föräldraledighet i huvudsakligen vid två situationer. För det första, vid det som i strikt mening handlar om andelen av fäder uttagna dagar med föräldrapenning. Det är detta som anges i exempelvis Tabell 1. För det andra, vid analysen av intervjupersonernas resonemang har begreppet vidgas. Anledningen är att då föräldrar talar om att man exempelvis har varit föräldraledig under en vecka och därmed frånvarande från sitt arbete, kan det innebära att föräldern i strikt mening endast använt två dagar med full föräldrapenning för att förlänga föräldraledighetsperioden. Detta gör att föräldrapenning-uttaget inte helt behöver motsvara hur länge en person har varit föräldraledig. Fäder har även rätt att vara hemma 10 dagar i samband med barns födelse samt att få tillfällig föräldrapenning för vård av sjukt barn. Men dessa delar av försäkringen ligger utanför fokus för denna studie. När ordet ledighet används i studien avses föräldraledighet.

Föräldraledigheten och fäders användning av den

I Sverige har den officiella politiken under de senaste decennierna varit inriktad på jämställdhet, genom att underlätta för föräldrar med små barn att kombinera arbete och familj. Politiker har sedan 1970-talet uppmuntrat ett jämställt deltagande när det gäller föräldraledighet. Några medel för att nå detta mål har varit utbyggnaden av barnomsorgen, möjligheter för småbarnsföräldrar att arbeta deltid samt införandet av pappamånader i föräldraförsäkringen (Haas, 1992; Michel & Mahon, 2002).

Föräldraledighet från förr till idag

Föräldraförsäkringen för arbetande föräldrar bygger på reformer som fanns redan på 1930-talet. Föräldraförsäkringen var i sin tidigaste form konstruerad som en moderskapspenning. Den ersattes 1974 av föräldraförsäkringen i den form som vi ännu idag känner den (Björnberg, 2002). För att öka fäders uttag infördes den så kallade ”pappamånaden” 1995 som inte var överförbar till modern. Denna reform utvecklades till två månader 2002. Sedan år 2002 är 390 av de 480 föräldrapenningdagarna kopplade till förälderns inkomst. Ersättningen utgör något mindre än 80 procent av den sjukpenninggrundande inkomsten (SGI). För föräldrapenningen är taket tio prisbasbelopp eller 424 000 kr under 2010. För föräldrar utan

inkomst eller för dem som inte uppfyller vissa kvalifikationskrav finns en grundnivå om 180 kronor per dag i 390 dagar. Av de 480 föräldrapenningdagarna är 90 så kallade lägstanivå dagar. För barn födda från den 1 juli 2006 är ersättningen 180 kronor per dag och 60 kronor per dag för barn födda före 1 juli 2006. Det betyder att i många fall ger grundnivå och lägstanivå samma ersättning. Föräldrapenningen kan användas från heltid till en åttondels ersättning fram tills barnet fyllt 8 år. En gravid kvinna har rätt till föräldrapenning från och med den 60:e dagen före den beräknade tidpunkten för barnets födelse. Föräldrar har rätt till 120 dagars tillfällig föräldrapenning per år för vård av sjukt barn under 12 år eller om den ordinarie vårdaren är sjuk. Vidare har fäder rätt att vara hemma 10 dagar vid ett barns födelse. Dessa båda ledighetstyper har samma ersättningsnivå som föräldrapenningen (Försäkringskassan, 2010a). Det är på så sätt en flexibel föräldraledighet som finns i Sverige idag. En förälder kan ha semester medan den andra föräldern tar ut föräldrapenning. Bakom reformen finns en uppfattning att ansvaret för omsorg och arbete skall delas lika. Bägge föräldrarna har rätt till föräldraledighet och att arbeta deltid, men hur de delar detta avgör föräldrarna själva. Reformen har bidragit till att skapa förutsättningar för kvinnors arbete utanför hemmet (Björnberg, 2002). Männens andel av föräldrapenninguttaget har ökat från 0,5 procent 1974 till dryga 22 procent vid utgången av 2009 (Försäkringskassan, 2007a; 2010b).

Ahlberg, Roman och Duncan (2008) beskrev att sedan reformerna på 1960-talet har en hel del förändrats. Kvinnorna har blivit mer socialt och ekonomiskt oberoende av män samt att män tar större ansvar för omsorgen om barnen och hemmet. En jämnare fördelning av både betalt och obetalt arbete samt ansvaret för omsorgen återstår till stor del att genomföra. Även om män något ökat sitt ansvar för hushållsarbetet har det inte skett i samma omfattning som kvinnor ökat sitt deltagande på arbetsmarknaden. Det traditionella mönstret består, där kvinnor har huvudansvar för barn och hushåll (Nordenmark, 2004). Björnberg (2002) betonade att föräldrapenningreformen 1974 var ett uttryck för att båda föräldrarna ansågs som ansvariga för omsorgen om barnen och för hushållsarbetet. Vid konstruktionen av reformen fanns en tanke att göra fäderna mer synliga och moraliskt ansvariga för uttag av åtminstone de 10 dagarnas pappaledighet. Men i verkligheten blev beslutet kring vem som skulle ta föräldraledigt lämnat till föräldrarna.

Klinth (2008) beskrev att det har förekommit en mängd olika kampanjer såsom MVC-träffar både före och efter barnet är fött, informationsmöten, tv-reklam och broschyrer för att förändra värderingarna kring mäns föräldraledighet. Under tiden 1976-2001 var kampanjerna fokuserade på det aktiva faderskapet. Utgångspunkten var att det skulle uppfattas som en möjlighet snarare än en nödvändighet och mer som en rättighet snarare än en plikt. Kampanjerna som genomfördes mellan åren 2002-2006 visar på en förskjutning av perspektiv. Män och kvinnors rättigheter, möjligheter och ansvarsområden beskrevs utifrån likheter snarare än skillnader. Möjligheter och fördelar för både män och kvinnor betonades.

Införandet av de två pappamånaderna medförde att det skedde en ökning av antalet fäder som utnyttjat föräldrapenning för barn födda 1995 respektive 2002 när barnet var tre år (Försäkringskassan, 2007b). Pappamånaderna kom att betraktas som en norm och många uppfattade inte det som nödvändigt att överskrida den tiden (Haavind & Magnusson, 2005; Klinth, 2008). Dock finns det tendenser som visar att den normen sannolikt överskrids av fäder med barn födda under den senare delen av 2010-talet. Antalet uttagna föräldrapenningdagar för fäder med barn födda 2002 var vid inledningen av barnets andra levnadsår drygt 45 dagar, för barn födda 2007 var de uttagna dagarna över 55 vid samma ålder (Försäkringskassan, 2009). En sannolik tolkning är därför att det sammanlagda föräldrapenninguttaget när barnet har fyllt 8 år överstiger 60 dagar och vilket innebär en förskjutning av denna norm. När det gäller förändringen av antal i genomsnitt uttagna dagar med föräldrapenning i respektive län visade tillgängliga data att Skånefäder hade tagit ut 53 dagar vid 8 års ålder för barn födda 1996 dvs. till föräldrapenningperiodens slut och 54 dagar vid samma ålder för barn födda

1998. Motsvarande siffror för Västerbotten var 66 och 71 dagar. Siffrorna visar både en ökning av antalet dagar i bägge länen samt att fler dagar över tid tagits ut av Västerbottenspapporna än av Skånepapporna (Försäkringskassan, 2007a).

Föräldraledighet och arbete

Många studier har fokus på föräldraledigheten i förhållande till arbetsorganisationen (Bygren & Duvander, 2006; Haas, Hwang & Russell, 2000). Resultat visade att fäder tar ut mer ledighet om de arbetar i offentlig än i privat sektor och på arbetsplatser med många jämfört med få anställda. Inom offentlig sektor tar män och kvinnor ut mer ledighet inom kommunal än inom statlig sektor. Anledningar kan vara att fler kvinnor arbetar inom kommunal sektor liksom att arbetsuppgifterna är mindre sårbara för individuell frånvaro (Bygren & Duvander, 2006). Det finns både privata och främst offentliga verksamheter som stöttar män i deras roll som fäder. Detta görs formellt med skrivna dokument. Praktiskt sker detta genom arbetsrotation, förbättrad självständighet för arbetslag, produktivitetmätning genom prestation snarare än arbetstimmar, ökad flexibilitet genom att underlätta deltid och arbetsdelning. Lönetillägg kan också betalas ut för att komplettera ersättningsnivån i föräldraförsäkringen (Haas & Hwang, 2000). Svenska resultat gav visst stöd för att extra ersättning från arbetsgivaren leder till längre ledighet för både män och kvinnor (Duvander, 2006). Arbetsgivare är kanske de mest betydelsefulla aktörerna utanför familjen när det handlar om val hur föräldraledigheten ska delas upp. Män kan hysa en rädsla för att arbetsgivare och kollegor är negativa till föräldraledigheten och att den kan leda till missgynnande när det gäller befordran och löneutveckling. I allmänhet möts kvinnor av mer positiva attityder från arbetsgivare när de tar ut föräldraledighet i jämförelse med män (Björnberg, 2002).

Olika förklaringar till föräldraledighetsuttag

Forskning som försöker förklara föräldraledighetens uppdelning utgår från olika förklaringsmodeller. Dessa är exempelvis ekonomi, utbildning och utbildningsnivå, teorier kring manlig och kvinnlig identitet, värderingar från andra personer i närmiljön samt maktfördelningen i hushållet (Björnberg, 2002). Hushållsekonomin anges ofta som en vanlig förklaringsfaktor till föräldraledighetens uppdelning. En svensk studie visade att mäns och kvinnors mönster går i motsatt riktning. Män som har lägst inkomst tar ut minst ledighet men kvinnor med lägst inkomst tar ut längst ledighet. Om mannen har en låg inkomst tar kvinnan kortare ledighet, oberoende av den egna inkomsten. Men kvinnans inkomst har inte samma betydelse för mannens föräldraledighet. Detta kan bero på att mannens ledighet är så pass kort att kvinnans inkomst inte blir särskilt avgörande. Andra faktorer som påverkar ledigheten är utbildning. Utbildning påverkar inte kvinnans föräldraledighetslängd visade svensk forskning. Men har kvinnan och mannen en hög utbildning tar mannen ut en längre ledighet. Detta kan exempelvis avspegla en friare arbetssituation som möjliggör detta (Duvander, 2006).

Orsakerna till varför mödrar tar huvuddelen av föräldraledigheten utgår också från manlig och kvinnlig identitet samt kulturella normer kring moderskap. Män och kvinnor tar för givet att kvinnan är den primära omsorgsgivaren och ska därför åtminstone vara hemma med barnet den första tiden av föräldraledigheten. Det är en del av den sociala konstruktionen av moderskapets identitet som bygger på utvecklingsteorier kring barn. Argumentet är att kvinnor vill vara nära sina barn och skapa starka band till dem. Det sociala nätverket är också viktigt i detta sammanhang. Förutom familj, vänner och arbetsgivare har andra aktörer betydelse för

hur föräldraledigheten delas. En svensk enkätstudie visade att i Västerbotten, där föräldrar i högre utsträckning än i studiens övriga län, Kronoberg och Jönköping, delade föräldraledigheten, var inställningen mer positiv hos barnmorskor och Försäkringskassans informatörer till möjligheten att dela föräldraledigheten än i de andra länen (Edlund, Johansson, Linderoth & Ståhl, 2000). Ytterligare förklaringar är maktfördelningen mellan män och kvinnor i hushållet, där kvinnor låter män välja först när det exempelvis gäller föräldraledigheten. Ju mer jämställda mannen och kvinnan är avseende arbete och utbildning, ju mer kan kvinnorna argumentera för en jämställd fördelning av föräldraledigheten (Björnberg, 2002). Mödrars tvåförsörjarorientering är av betydelse för fäderns sannolikhet att använda föräldraledighet, indikerade en amerikansk studie (Seward, Yeatts, Zottarelli & Fletcher, 2006).

Föräldraansvaret

När det gäller ansvar, visade Bekkengens intervjustudie (2002) att även om både kvinnor och män uttrycker ett fokus på barn, blir kvinnor 'föräldrar', med ett huvudansvar som tas för givet. Män blir 'farsor' med större valmöjlighet. Annan forskning om svenska fäder och mödrar visade ett synsätt, både i den officiella diskursen och bland fäder, att föräldraledigheten ska vara både lättsam och frivillig. Fäder relaterar till vad vardagsaktiviteterna med barnen ska ge. Mödrar kopplar dessa erfarenheter till sitt föräldraansvar (Elvin-Nowak, 2005). Även Ahlberg, Roman och Duncan (2008) fann att mäns frihet att forma föräldraledigheten är större än kvinnornas. Män utgår mer från intressen och behov. Detta beror på att vad som anses som en "bra mamma" – är mer normmässigt begränsat än vad som anses vara "bra pappa". Till exempel förväntas mödrar ta ansvar för den basala omsorgen medan män kan gå in i rollen som den "lekfulle pappan".

I Boyes (2008) svenska studie framkom dock att fäder som tar föräldraledighet längre än fyra veckor har ökat sin andel av hushållsarbetet i hemmet efter föräldraledigheten mer än fäder som inte tagit ut någon pappamånad eller mindre tid än fyra veckor. En annan svensk studie visade att fäder som varit föräldralediga tenderar att fortsätta att finnas till för barnet under dess fortsatta uppväxt (Duvander & Jans, 2009). Resultat pekade på att bara bland par där kvinnan och mannen delar eller planerar att dela föräldraledigheten, sker en förhandling. Bland andra par verkar det tas för givet att föräldraledigheten är kvinnans uppgift. Om mannen ska använda föräldraledigheten bestäms av hans egen vilja. När det gäller kvinnan bestäms detta i princip när hon väljer föräldraskap (Bekkengen, 2002). En norsk studie visade på möjligheten att kombinera föräldraledighet med fäderns egna sätt att uttrycka maskulinitet (Brandth & Kvande, 1998).

Mäns föräldraskap

Enligt Ahlberg, Roman och Duncan (2008) har papparollen blivit en central del i mäns identitet idag och de har blivit mer familjeorienterade och har en större närhet till sina barn än vad deras fäder hade till dem. Denna närhet förändrar mäns könsidentitet till en ökad omsorgsroll och en aktiv föräldraledighet kan uppmuntra och cementera detta. Plantins studie (2001) å sin sida visade att traditionella maktstrukturer fortfarande inverkar på mäns föräldraskap. Ju mer män orienterar sig mot familjeliv, ju mer försvagas dock traditionella roller hemma. Men studien begränsades av frånvaron av mödrars värderingar och handlingsmönster. Forskning visade att hemmet kan bli arbete och arbetet kan ge känslan av hem. Män kan ge uttryck för att de har möjlighet att vara en bättre "pappa" på arbetsplatsen, med sina sociala

och strukturella former än de någonsin upplever att de kan uppfylla hemma (Hochschild, 1997). Enligt Björnberg (2002) är den sociala konstruktionen av manlig identitet relaterad till den professionella rollen, engagemang i arbetet och familjeförsörjning.

Metod

Design

Den design som har använts brukar benämnas ”*small-N analysis*”, dvs. ett upplägg där syftet är att söka likheter och skillnader mellan ett litet antal undersökningsenheter, i detta fall kommuner. Metoden ligger mellan fallstudien som belyser detaljer i det substantiella fallet och ”*large-N analysis*” som via representativa stickprov söker empiriska generaliseringar. Genom att göra detaljerade jämförelser försöker man undvika standardkritiken mot studier baserade på fall (att man inte kan generalisera) liksom standardkritiken mot studier uppbyggda kring många fall (att man överförenklar och förändrar betydelsen av variabler genom att ta bort dem ur sin kontext). Undersökningsupplägget är inspirerat av Abbotts (2004) särskiljande av tre forskningsprogram syftande till att förklara händelser i vardagen. Två av dessa, det semantiska och det pragmatiska, har relevans för designen: 1) det semantiska, där honnörordet är förståelse och där ambitionen är att generera kunskap om allmänna mönster från specifika fall eller undersökningsenheter, 2) det pragmatiska, som söker förklaringar av direkt värde för åtgärder av typen politiska interventioner.

Här försöker man tydligt separera effekterna av olika möjliga interventioner eller orsaker från varandra. Det finns ett antal anledningar till att denna metodologi är vald. Ontologiskt har den behållit etnografins och den narrativa berättelsens öppenhet. Den betonar såväl individen som gruppen och samspelet dem emellan. Den betonar såväl kultur som struktur. Den fungerar både utifrån realistiska som konstruktionistiska antaganden, med betoning på de senare. Syftet är att kunna producera kunskap som är både situationsbunden och generell. Å ena sidan, att behålla fallstudiens detaljer genom att leverera situationsbunden kunskap; å andra sidan, jämförelse mellan olika fall möjliggör ett särskiljande av de partikulära och unika aspekterna av speciella fall från mer generella processer (ibid).

Urval

Urvalet har delvis en geografisk och delvis en individuell grund. Två län valdes ut, Västerbotten, med det högsta föräldrapenninguttaget bland fäder och Skåne det lägsta, under 2007, se Figur 1, s. 11. De här nivåerna har varit tämligen stabila under det senaste decenniet, som Tabell 1 visar. Därefter valdes två västerbottniska kommuner ut, en med det för länet högsta föräldraledighetsuttaget, Umeå, 25,9 procent, och en med det lägsta, Lycksele, 19,1 procent. Samma urvalsstrategi användes i Skåne, där Lund samma år hade det högsta uttaget, 23,8 procent och Tomelilla det lägsta, 15,5 procent (Försäkringskassan, 2010b). Datasamlingen omfattade totalt 52 intervjuer, 26 genomfördes i de två Skånekommunerna och 26 i Västerbottenskommunerna. I respektive kommun intervjuades 4 par och 5 intervjuer med nyckelpersoner genomfördes. Intervjuerna genomfördes under 2008.

Tabell 1

Mäns andel (%) av uttagna föräldrapenningdagar 2000-2009

År	Riket	Västerbotten	Skåne	Lycksele	Umeå	Tomelilla	Lund
2000	12,4	15,3	11,3	13,7	16,5	12,8	14,5
2001	13,8	17,5	12,5	13,9	19,0	14,8	16,2
2002	15,5	19,2	14,1	16,4	20,3	16,1	16,7
2003	17,2	21,2	15,7	18,5	22,4	17,1	20,2
2004	18,7	23,3	17,2	20,9	24,3	17,3	21,2
2005	19,5	23,5	17,5	22,1	24,8	16,4	22,3
2006	20,6	24,5	18,4	21,9	26,4	16,6	23,3
2007	20,8	24,3	18,7	19,1	25,9	15,5	23,8
2008	21,5	25,5	19,4	20,5	27,1	17,1	25,0
2009	22,3	25,8	20,2	22,6	27,6	18,1	25,9

Källa: Försäkringskassan, 2010b.

Vi sökte information tre nivåer. Den första och centrala nivån utgjordes av kvalitativa forskningsintervjuer med fäder och mödrar enskilt, där vi jämförde individers attityder samt deras handlings- och beslutsmönster. Den andra nivån utgjordes av intervjuer med nyckelpersoner inom Försäkringskassan och mödravården. Även personalansvariga i företag med en överrepresentation av manliga anställda samt personalhandläggare inom kommunen intervjuades. Den tredje nivån utgjordes av en kommunjämförelse med avseende på olika faktorer som kan ha betydelse för föräldrapenninguttaget, som befolknings-, yrkes- och näringslivsstruktur.

För den första nivån med föräldraintervjuer utgick vi från Försäkringskassans register över barn födda 2005 och 2006 i de fyra kommunerna. Med utgångspunkt från uppgifter från detta, sammanställdes information från andra register i samarbete med en anställd på Försäkringskassan. Utifrån följande kriterier valdes föräldraparen. För det första, valdes män och kvinnor som var gifta eller sammanboende vid urvalstillfället i april 2008. För det andra, valdes par med en högre (ca 25 000-30 000 kr) och en lägre (20 000 kr) registrerad sjukpenninggrundande inkomst. Strävan var att välja par med så lika inkomst som möjligt. Forskning (Försäkringskassan, 2003) visar att hushållsekonomi är ett vanligt argument för varför mannen, som vanligen tjänar mer, använder en mindre andel av föräldrapenningen än kvinnan. Därför ville vi studera vilka argument för fördelningen av föräldraledigheten som användes om inte inkomsten var ett skäl. Det tredje inklusionskriteriet blev således att vi valde par med så lika SGI som möjligt för att vi ville studera vilka argument som paren då hänvisade till. För det fjärde, prioriterade vi förstagångsfäder, dvs. i detta fall fäder vars första barn föddes 2005 eller 2006. Vi antog att de största förändringarna när det gäller arbete och familj sker när paret blir föräldrar och vi ville att fäderna skulle ha fattat sitt beslut om föräldraledighet utifrån den rådande familje- och arbetssituationen och inte med utgångspunkt i tidigare erfarenheter. För det femte, syftade vi till att hitta fäder som hade ett föräldra-

penninguttag som var mindre än 30 dagar eller mer än 100 dagar då urvalet genomfördes. Urvalet utgjordes således av två par där mannen hade ett högre föräldrapenninguttag och två par där mannen hade ett lägre uttag. Två av dessa par fanns i den lägre och två i den högre inkomstgruppen, i respektive kommun. Den andra nivån med intervjuer med nyckelpersoner i respektive kommun var kriteriet att de skulle arbeta inom mödravård, på Försäkringskassan relaterat till föräldrainformation, med personalhandläggning inom mansdominerade företag samt inom kommunen.

Genomförande

Vårt viktigaste material utgjordes av de data som samlades in via kvalitativa forskningsintervjuer och som primärt syftade till att ge empiriskt underlag för analys av det samspel mellan attityder och förhandlingar som föregick beslutet om föräldraledighet i de studerade familjerna. De kvalitativa forskningsintervjuerna syftade till att spegla såväl individuella förhållningssätt som familjeorienterade. Detta ger två undersökningsenheter, individen och familjen. När det gäller det konkreta genomförandet, ordnades en neutral lokal i varje kommun för att intervjupersonerna skulle ha valmöjlighet var de ville bli intervjuade. Ett informationsbrev skickades ut och vid samtycke bokades intervjun sedan in efter en telefonkontakt. Intervjuerna var halvstrukturerade och varade ungefär en timme. Huvudteman var: Nuvarande sysselsättning, det informella stödet, att förena arbete och familj samt olika aspekter av föräldraledigheten. Kvinnor och män intervjuades var för sig och oftast i sitt eget hem. Intervjuerna spelades in på ljudfil vilka sedan transkriberades innan analysen tog vid. Nyckelpersonerna kontaktades efter letande i olika företags- och landstingsupplysningar samt via rundringningar i kommunerna. Här skedde ofta den första kontakten vid ett telefonsamtal. Därefter skickades vanligen missivbrevet per mail. Efter detta togs en ny telefonkontakt och i de allra flesta fall bokades en tid för intervju. Samtliga intervjuer skedde på intervjupersonens arbetsplats. Längden varierade från 30 minuter till ca 1 timme. Även här spelades intervjuerna in på ljudfil som sedan transkriberades. När det gäller teman för intervjuerna, framgår de av resultatpresentationen av nyckelpersonerna. I samtliga fall har intervjupersonerna fått fingerade namn i resultatpresentationen.

Intervju som metod har ett högt värde när undersökningen gäller att kvalitativt bestämma verkligheten och få insikt i det unika. I de fall fördjupad förståelse är väsentlig, är intervju den mest lämpliga metoden (Denscombe, 2000). Det empiriska materialet i denna studie bygger på kvalitativa forskningsintervjuer i semistrukturerad form (Bryman, 2002; Denscombe, 2000). Det betyder att både fråge- och svarsalternativen delvis är tämligen fria i sin utformning. En intervjuguide ligger till grund för intervjuerna vilket öppnar för möjligheten att ändra följderna på frågorna samt ställa följdfrågor. Svarsalternativen är inte fasta och intervjupersonerna förväntas därför själva formulera svaren på frågorna. Denna intervjuform är flexibel i den meningen att det är möjligt för intervjupersonerna att utveckla sina tankegångar likväl som forskaren har möjlighet följa upp dessa med följdfrågor (ibid). För att bäst få insikt i hur den enskilde intervjupersonen upplevde fenomenet "föräldraledighet" har därför intervjuerna haft låg grad av standardisering vilket innebar att frågor och följdfrågor ställdes i en ordning som passade respektive intervjupersons svar. Variationer ökar med låg grad av standardisering (Patel & Davidsson, 2003; Trost, 2005). Intervjuerna var strukturerade i den meningen att frågorna rörde ämnet och vad som var relevant med tanke på studiens frågeställning. Däremot var frågorna ostrukturerade i den meningen att de ställdes så att svarsmöjligheterna var öppna. Särskilt när undersökningen handlar om personliga erfarenheter menar såväl Denscombe (2000) som Trost (2005) att denna tillåtande metod ger större möjligheter till upptäckter än intervjuer med hög grad av kontroll. Även om en

ostrukturerad intervju på flera punkter liknar ett samtal är planering och förberedelser viktiga då en intervju ändå är en komplex interaktion. I en intervju är det inte enbart frågetekniken som är viktig, även intervjuarens förmåga att lyssna aktivt och empatiskt är av stor betydelse.

Analys

I denna studie har handlingsbeslut, beteendemönster och attityder studerats genom analyser grundade i intervjupersonernas egna tolkningsramar och berättelser. Analys och syntetisering har skett efter principer inspirerade av *grounded theory* (Glaser & Strauss, 1979). Materialet kodades i två steg, först öppet och förutsättningslöst och därefter systematiskt i syfte att finna förklaringsfaktorer (kategorier). Dessa kategorier har vi sedan utnyttjat för att strukturera resultatpresentationen. Under genomförandet av intervjuer och i analysen bör man ta i beaktande att intervjupersoner inte alltid är helt öppna (Dahlgren, Emmelin & Winkvist, 2004). I denna studie handlade det om att föräldrarna inte nödvändigtvis var helt öppna, medvetet eller omedvetet, när det gällde motiv och val kring föräldraledigheten och hemarbetets uppdelning, vare sig mot sin partner eller mot oss som intervjuare. Av resultatdelen framgår våra försiktiga tolkningar kring detta. Föräldrarnas funderingar och beslut inför föräldraledigheten och fördelningen sinsemellan av denna är mångfacetterade och inte sällan svåra att fånga i intervjusituationer med föräldrarna. Inte sällan döljer paren sina känslor och ståndpunkter i denna fråga, förmodligen också inför sig själva, i sin strävan att konstruera enighet kring något som man upplever förväntas av omgivningen, främst då föreställningen om det jämförda parförhållandet.

Etiska aspekter

Projektet genomgick och godkändes i två etiska granskningar. Den ena skedde av Försäkringskassans egen jurist, inför beställning av registerdata. Den andra gjordes av Regionala etikprövningsnämnden i Uppsala (Dnr 2008/073). Arbetet med forskningsprojektet har genomgående präglats av en tillämpning av Vetenskapsrådets fyra forskningsetiska principer (Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, i.d.). Intervjupersonerna informerades om dessa både i missivbrev och innan intervjun ägde rum. Informationskravet handlar om studiens frivillighet och rätten att avbryta studien. De informerades om att intervjun endast skulle användas till forskning och inte i kommersiellt bruk, dvs. nyttjandekravet. Samtyckeskravet uppfylldes då intervjupersonerna själva hade rätt att bestämma över sin medverkan. Konfidentialitetskravet innebär att namn och arbetsplatser byts ut och att forskaren förpliktigar sig till att ingen obehörig får tillgång till materialet.

Materialbeskrivning

Nedan följer en beskrivning av föräldraparen. Kvinnornas ålder varierade från 25 till 40 år, motsvarande siffror för männen var 25 till 38 år, med en dominans av föräldrar kring cirka 30 år. En utbildningsnivå på tre eller fler år på universitetet var fallet bland 15 av de 32 svarande. Hög utbildningsnivå dominerade i Umeå samt Lund, som hade den högsta nivån. Föräldraparen arbetade inom olika yrken som förskollärare, lärare, officerare i armén, snickare, försäljare och sjuksköterska. Högt föräldrapenninguttag bland män varierade från 103 till 242 dagar och lågt föräldrapenninguttag bland män varierade från 10 till 35 dagar. Den lägre

sjukpenninggrundande inkomstnivån varierade från 210 000 – 256 000 kronor och den högre från 274 000 – 360 000 kronor. När det gäller boende, bodde en familj i Lund och en familj i Umeå i lägenheter, de andra bodde i villor eller radhus med tomter.

Resultat och analys

Data presenteras enligt de tre nivåer som nämnts i metodavsnittet. Inledningsvis behandlas intervjuerna med föräldraparen. Därefter redovisas intervjuerna med nyckelpersonerna. Avsnittet avslutas med data på aggregerad nivå över kommunerna.

Intervjuer med föräldraparen

Resultatpresentationen följer den röda tråd som vår kodning och kategorisering av materialet genererat. Inledningsvis presenteras motivbilden när det gäller föräldraledigheten samt föräldrarnas upplevelser av sin egen och sin partners föräldraledighet. Vidare följer en genomgång av synen på jämställdhet och hur den varierar i de fyra fallstudierna. Därefter analyseras föräldrarnas åsikter om föräldraförsäkringen.

Motivbilden

Låt oss inledningsvis konstatera att våra föräldrapar lever och verkar i sammanhang stadda i förändring. Här återfinns normsystem som alldeles påtagligt håller på att förändras. Tanken att det är kvinnan som ska vara hemma hos de små barnen börjar t.ex. successivt ersättas av tanken att även denna insats är något som föräldrarna bör dela på. Här återfinns också betydligt mer av flexibla nätverk och umgängesmönster än tidigare vilket ger både fler och mer heterogena ”normkällor” och därmed också mer av möjliga motsägelsefyllda budskap från den sociala omgivningen. Ett drag i den motivbild som intervjuerna genererade var att parterna så påtagligt betonade att deras val varit nära nog fritt och man tonade därmed ner den inverkan som strukturella förhållanden eller ren slump kunde tänkas stå för. Man tonade också ned den förhandlingssituation som föregick beslutet om arbetsfördelning, förmodligen även här för att förstärka bilden av ett gemensamt beslut fattat i stor endrängt. Vi ska nu redovisa motivbilden lite mer konkret med hjälp av följande kategorisering som genererats ur kodningen av intervjuerna.

Strukturerande förväntningar från omgivningen. Den absoluta merparten av våra intervju-personer menade sig inte ha några problem alls med sina arbetsgivare i de fall där de tagit ut föräldraledighet. Men det var vanligt att män ansåg att deras arbete nära nog krävde deras närvaro och att detta varit problematiskt att bortse från. En norrländsk pappa var t.ex. rädd för att mista sina affärskontakter när någon annan tog över och detta gällde kanske framför allt egenföretagarna. En Tomelillaman menade att det alltid fanns risk för att arbetskamraterna blev lidande under hans bortavaro. I vart fall upplevde han att det var viktigt att schemalägga föräldraledigheten så att det fungerade så bra som möjligt för teamet: ”Inte alltid så populärt att begära pappaledighet. Det beror på hur mycket vi har att göra. Bättre att man är där åtta timmar om dagen, bättre att vara hemma en dag i veckan.” En tydlig skillnad mellan män och kvinnor framkom i så måtto att få kvinnor nämnde att arbetet hade spelat någon roll när det gäller deras beslut kring föräldraledigheten. För de män som tog ut en större mängd ledighet,

hade det betydelse att deras partner hade fått nytt arbete, ville studera eller ville tillbaka till det jobb de redan hade. ”Självklarhet att dela på ledigheten, speciellt som frun varit mer sugen på karriär”, som en Lundaman uttryckte det. I den absolut övervägande delen av fallen där pappan hade tagit ut en lång ledighet, var det relaterat till en positiv attityd hos arbetsgivaren samt att partnern hade uppmuntrat till en lång ledighet. En Umeåman, i det högre inkomstskiktet med ett högt uttag belyste detta:

... det är ju mitt och Stinas beslut att vi ska dela på det här och hon har släppt in mig eller hur man nu ser på det där. Men om jag hade behövt stå på barrikaderna, vet jag inte hur mycket jag hade orkat strida för det.

Utifrån hur både män och kvinnor resonerade var det ett genomgående mönster att uppdelningen av föräldraledigheten i stor utsträckning skedde på kvinnans villkor. Männerna använde ord som ”släppt in mig” och menade att deras partner stått för de avgörande besluten.

Ekonomin. Forskning visar (Försäkringskassan, 2003) att det är vanligt att man hänvisar fördelningen av föräldraledighet till de ekonomiska maktresurserna i familjen, dvs. att mannen arbetar eftersom han tjänar mest och kvinnan stannar hemma och tar ut den största delen av föräldraledigheten. I vår studie är det genomgående intrycket att ekonomin inte alls påverkat familjernas fördelning av föräldraledigheten. Några menade att man förlorat en del pengar på sitt val, men att man upplevt det som att andra saker än ekonomin varit avgörande. Detta resultat kan sannolikt bero på att vi valt par med liknande inkomst och där hushålls-ekonomin följaktligen inte fick någon större betydelse.

Egoistiska motiv. Bland de mer könsbundna motiven till att utnyttja möjligheten till föräldraledighet återfanns själva lusten att vara hemma hos barnet. Här slår traditioner helt klart igenom. Barnomsorg har av tradition setts som ett kvinnligt ansvar medan männen förväntas tillföra merparten av de ekonomiska resurserna till hushållet. Tydligt indikeras att denna inställning i högre grad lever kvar i landsbygdsmiljöer än i större städer vilket också visades i vårt material. För männen är detta att stanna hemma och ta hand om småbarn inte sällan ovant och lite skrämmande. Man behöver hjälp för att komma fram till detta beslut. För kvinnorna tycks det ibland till och med vara lite skambelagt att helt gå in i den njutning som det för många av dem innebär att vara hemma hos sina barn, vilket kan relateras till en rådande jämställdhetsdiskurs. Kvinnorna gav uttryck för lite olika motiv i relation till att vara föräldraledig och att arbeta. En Lundakvinna, som var föräldraledig på halvtid och vars partner varit ledig länge, berättade: ”Jag fick börja jobba, jag var väldigt frustrerad och tyckte inte att det var kul att va hemma...men jag fick ändå va hemma med Peter [sonen] vissa dar så att man kunde ha det här mysiga.” En Lyckselekvinnna, även hon med en partner som varit ledig under en längre sammanhängande tid var inställd på att dela på föräldraledigheten innan dottern föddes. Hon reflekterade: ”Men sen kan jag säga att jag ångrade mig. 'Varför sa jag att vi skulle dela på föräldraledigheten, jag skulle varit hemma, hur himla dum får man va?' Men samtidigt känner jag att 'Nej, jag ska inte vara så mammaegoistisk'.” Hon jämförde sedan deras relation med par där kvinnan varit hemma den allra största delen av tiden. Här menade hon att dessa par har mer konflikter i vardagen och inte samma förståelse för varandras situation som hon ansåg fanns i hennes och partnerns relation.

Altruistiska motiv. Med detta avser vi främst motiv som handlar om att ledigheten ska vara bra för någon annan, dvs. barnet. Bland papporna i de fyra kommunerna var ett genomgående mönster att de val de gjort, vare sig det handlade om att stanna hemma under en längre period eller vara hemma i några veckor, främst handlade om vad de själva ville, arbetets utformning

eller vad deras partner ansåg om hur länge de skulle vara föräldralediga. I få fall angav de pappor som varit lediga länge att de i främsta hand gjort det för att de tänkt att det skulle kunna skapa trygghet hos barnet. De pappor som valt att vara hemma endast en kort period, nämnde endast undantagsvis att det varit en nackdel att de inte varit hemma med barnet under någon längre sammanhängande period.

Nätverk som påverkar motivbilden. Bland våra intervjupersoner fanns en tydlig skillnad mellan kvinnor och män i upplevelsen av tillgång till nätverk som stöd i tillvaron att vara hemma med sitt barn. Bristen på detta stöd uttrycktes tydligare i Lycksele och Tomelilla där fäderna tagit ut minst med föräldrapenning. Männerna där upplevde att kvinnorna hade betydligt mer av vänner och betydelsefulla andra personer omkring sig i omvårdnads-situationen medan de själva tenderade att isoleras med sitt barn. Fäderna gjorde mer på egen hand, ofta utomhus med barnet. Mödrarna ägnade sig i högre grad åt sociala aktiviteter som mammagrupper och besök på Öppna förskolan. Detta kan även bero på att pappor vanligen är föräldralediga när barnet är äldre.

Upplevelser av föräldraledigheten

Det var i synnerhet föräldraparen från Västerbotten som i intervjuerna berättade att de upplevde att partnern trivdes med att vara föräldraledig. En Lyckseleman uttryckte: ”Jag tror hon tyckte det var väldigt skönt. Hennes mamma var ju hemma rätt mycket när dom var små, och hon ville ju ge samma tillbaks till Lina [barnet].” Här kan vi se att påverkan från tidigare generationer och traditioner inverkar. Visserligen kunde partnern ha upplevt det krävande att vara föräldraledig men ändå trivdes hon. Ovanstående man fortsatte:

Fast det vet jag att på slutet när hon skulle börja arbeta igen då var hon, hon ville verkligen ut i arbetslivet för att få börja ha en relation med vuxna människor. Så hon var less på slutet att vara hemma.

En kvinna från Umeå poängterade att partnern också förväntade sig att det skulle vara krävande men att han tyckte att det var behagligt att inte behöva arbeta och uppleva alla krav. Det upplevdes således mindre kravfyllt att vara föräldraledig. Även en pappa från Tomelilla beskrev att mamman tyckte att det var roligt att vara hemma med barnet – de hade också många vänner i omgivningen som var hemma och var föräldralediga. Kvinnorna i Skåne upplevde en ökad förståelse för vardagslivet från mannens sida under föräldraledigheten. En kvinna från Tomelilla poängterade att mannen fått en aha-upplevelse genom att han inte hade förväntat sig att det skulle vara så arbetsamt. En kvinna från Tomelilla berättade att tidigare hade mannen haft tid att exempelvis reparera saker i huset, men nu, med den lilla dottern, fanns inte tid för detta. Detta påverkade honom och det gjorde också att han inte ifrågasatte hennes göranden:

Jag såg ju själv på Niklas, ... alltså han är ju van att få grejer gjorda och han såg ju inte förrän då att man får ingenting gjort. Nej, och det var lite det jag ville att han skulle se också, hur det påverkar. Jag brydde mig inte om att han inte fick något gjort, det påverkade ju mer honom själv. Men han fick ju se det, så han ifrågasatte inte mig så mycket. Alltså det är ju även som nu kan det skilja, inte mycket men lite grann vad vi ska göra t.ex. om vi ska göra saker i trädgården, när vi båda ska aktivera oss, han är van att göra grejer utan Amanda [dottern] för när han har henne så gör han inget. Alltså den biten skiljer, att ska vi båda två göra något samtidigt så är Amanda med mig, medan han gör sitt själv. Givetvis inte alltid men en viss skillnad kan det finnas i det.

Här kan vi se att en av orsakerna varför mannen var föräldraledig var att kvinnan i familjen önskade innan föräldraledigheten att mannen skulle få en ökad förståelse för hemarbetet när barnet hade fötts. Något som betonades under intervjuerna av både papporna och mammorna var matsituationen. En pappa från Lycksele poängterade att mamman tyckte att det var bra när maten var klar när hon kom hem från arbetet. Han berättade vidare: ”Ja, även när hon har berättat det för sina kollegor så tyckte dom det. Det är helt otroligt att det är så, men jag tycker liksom inte att det har varit någon konstighet.” Här kan vi se att mannen även blev uppskattad av kvinnans arbetskamrater att han lagade mat under föräldraledigheten. Men även kvinnor från Västerbotten påpekade att papporna uppskattade att maten var klar när de kom från arbetet. Det mest positiva med föräldraledigheten, poängterade pappor från både Västerbotten och Skåne efter att de varit föräldralediga, var att barnet blev tryggt med båda föräldrarna. Här syns alltså en skillnad jämfört med före föräldraledigheten och vad som tidigare beskrevs om fäders motiv, där det sällan handlade om barnets trygghet i första hand. Barnet ropade inte bara efter mamma, som barn vars pappa inte varit hemma, kunde göra. Föräldraparen från både Västerbotten och Skåne ansåg att de lärde känna barnet bättre och fick bättre kontakt med barnet. En kvinna från Skåne betonade dessutom att det positiva var att få uppleva pappans fina relation med barnet.

Det som också upplevdes positivt var friheten över sin egen tid och det betonades av Västerbottenskvinnorna. De kände sig utvilade när de inte behövde gå till arbetet. Papporna från Västerbotten och Skåne påpekade bristen på manliga nätverk och kände utanförskap avseende det mest negativa med föräldraledigheten. En pappa från Västerbotten menade det finns en ”mammanorm” i föräldraledigheten. Han refererade till besök på Öppna förskolan där mammorna respektive papporna bildade separata grupper. Detta skulle även kunna tolkas som att det rör sig om skilda intressen i samtalen. Det var ingen skillnad mellan intervju-personerna, både män och kvinnor från både norr och söder uppgav att de ibland kände sig ensamma och begränsade och kände att de förlorade det sociala livet. De ville tillbaka till arbetslivet. Föräldrarna upplevde vissa dagar som långtråkiga och kände en tristess. Några av kvinnorna påpekade att de kände sig uttråkade i relation till bilden av den ”fantastiska” föräldraledigheten. En mamma från Lund beskrev att hon inte var någon ”lattemamma”.

Jag var inte riktigt nöjd, jag är ju ingen sån jättebra småbarnsmamma, jag tyckte det var lite tråkigt. Och det är klart att det tycker Anders [mannen] är lite jobbigt å se att jag är lite så där, jag kunde ringa till honom flera gånger om dagen, sånt här onödigt som man aldrig gör när man har nånting å göra. Men att det blev bättre, jag blev också bättre, hitta på saker och sen är jag ingen fikamamma.

Här kan man se att hon under föräldraledigheten försökte aktivera sig, men dock med annat än kaffedrickande. Hon relaterade till en idealbild av en mamma som trivs med att ta hand om småbarn och vara social med andra mammor. Även en annan Lundakvinna beskrev hur hon föredrog att göra andra saker än att umgås med andra mammor under föräldraledigheten, då det tenderade att bli väl mycket ”blöjsnack”.

Svårigheter i vardagen

Det som männen från både Västerbotten och Skåne betonade när det gällde svårigheter i vardagen var stressen, både under och efter föräldraledighetsperioden. En man från Lund, vars partner var föräldraledig med den yngsta dottern, beskrev:

Nej alltså det är ju en stress i vardagen, det går inte sticka under stol med, alltså man slits mellan belastning på jobb och att man ser dom här täta, dom är rätt tätt i ålder flickorna och man förstår ju och ser på Christina [partnern] att det är jobbigt så det är klart att man slits mellan två ställen man skulle behöva va' på.

Några män från Umeå och Lycksele upplevde dock ingen stress och att de inte heller haft några större konflikter. En man från Umeå uttryckte:

Det är förvånansvärt lite vi har, ... vi har inte, vi har själva, internt kallat det för räkmackeattityd att det ska liksom gå väldigt, det ska göras så smidigt som möjligt och enkelt som möjligt så där att... Men jag ska säga vi, vi har delat upp, ja, dels för att undvika, vi är lite så här konfliktradda båda två så vi försöker undvika att det ska liksom skapas för mycket belastning på nån av oss i liksom ... ja, det är nån slags grundlathet som styr att vi ska inte göra mer än ... Det är mer att, jag tycker jag märker, när vi fick Magdalena och då blir man ju väldigt medveten om alla andras rutiner kring föräldraledighet och då såg vi väl både goda och mindre goda exempel på hur man kan, vad man kan göra och det är väl det som vi har haft att jamen såhär, det blir ju ofta det kopplas till stress hos dom andra att dom här människorna ser inte ut att må bra. Så att vi, det var väl dels det som gjorde så att vi pratade ju jättemycket om det här hemma liksom hur, hur ska vi göra det här?

I citatet ovan kan vi även se att kommunikation är en viktig del i vardagen, vilket också kvinnorna från både Skåne och Västerbotten påpekade. Även en kvinna från Skåne påtalade sin stressade vardag. Hon beskrev:

Men fortfarande är det så att jag vill ju jobba mina timmar, så att ju tidigare jag kommer desto tidigare kan jag ju gå. Så den stressen har man ju. Man vill skynda sig till jobbet för att kunna skynda därifrån.

De levde ett inrutat liv med konstant stress fram till kl. 21.00 på kvällen, med matlagning, läggning, tvätt, packning av väskor till nästa dag och rastning av hunden. Även en kvinna från Lycksele beskrev att det var svårt att få ihop vardagens praktikaliteter men betonade vikten av att de måste tänka lite på sig själva. I paret försökte man skapa egen tid var för sig. Ett citat illustrerar:

Jag har väl varit ganska noga med det ända sen vi fick barn att vi får den här tiden för oss själva så nu tränar jag en gång i veckan, å sen att man även kan åka ut till en kompis och ta en kopp kaffe eller vad som helst, att man har kvar det. Och även för Pers del då att han känner att han kan åka ut om han vill göra det.

Även andra kvinnor från Lycksele anmärkte på svårigheter i vardagen som härrörde från problem med de praktiska sysslorna i hemmet såsom städning, mat, sömn samt att de saknade egen tid.

Jämställdhet – ideal och verklighet

Den officiella definitionen av jämställdhet handlar om att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom livets väsentliga områden (Nationalencyklopedin, 2010). När vi frågade paren om jämställdhet, var ett dominerande mönster att de såg detta som något att sträva efter. Även i par där man inte levde jämställt, ville man framställa sig som om det vore fallet. Det kan tyda på att diskursen om jämställdhet som något som man bör leva efter, har slagit igenom bland dessa par, åtminstone i teorin.

Dela på sysslorna och hjälpa varandra. Bland de intervjuade paren fanns inte någon enhetlig och klar bild av vad detta begrepp verkligen står för, vilket även Nordenmark (2004) funnit. När paren blev ombudda att beskriva vad de menade med jämställdhet i ett förhållande var det vanligt att de, både kvinnor och män, gav det ett i huvudsakligen praktiskt innehåll. Det betydde inte att bokstavligen dela, att göra samma uppgift vid samma tidpunkt, utan en fördelning av rutinuppgifterna, inom- såväl som utomhus, om paret bodde i ett hus. En man från Tomelilla som hade haft en lång ledighet med sin lilla dotter uttryckte:

Klippa gräset det gillar inte Jenny men rabatter hatar ju jag.... Sen behöver det ju inte vara lika mycket... för då blir det bara tungrott... alltså det blir överdrivet om du säger att jag dammsög igår och nu är det din tur denna vecka.... Nu handlade jag sist så nu är det din tur, det är ohållbart tycker jag.

En kvinna från samma kommun, uttryckte det som att man bidrar med olika saker. Hon menade att jämställdheten inte gick att mäta i tid eller i pengar, det handlade mer om en känsla och det var betydelsefullt att de (hon och hennes partner) hade möjlighet att göra vad de var bäst på. I ett Umeåpar uttrycktes betydelsen av att dela sysslorna och både mannen och kvinnan betonade att det var viktigt med egen tid, vilket även nämndes tidigare i resultatdelen. För att få tid för sin personliga utveckling, som mannen beskrev det, hade de två kvällar i veckan var som de kunde använda för egna aktiviteter, exempelvis ägnade hans sig åt sport och hon åt textilhantverk. Frågor om jämställdhet ingick som delar av deras respektive uppgifter på arbetet och de använde en hel del av sin privata tid till att diskutera detta. De hade bland annat ställt sig frågan om deras egna traditionellt manliga och kvinnliga fritidsintressen var förenliga med jämställdhet. Kvinnan betonade:

Jag tycker väl att det ligger mycket i att man resonerar kring saker och att båda funderar... att man inte sitter och säger att 'ja, men det här blir bäst för oss' helt oreflekterat. Utan vad innebär det, vem blir det bäst för om man gör så här... Att inte helt gå upp i att vara ett par som en enhet, utan att man är två individer som faktiskt kan ha väldigt olika saker som är det bästa för en . . . Kanske sätt som man vill leva sitt liv på också.

Citatet exemplifierar en reflektion över hur man som individ kan förhålla sig till familjen som grupp. Detta uttrycktes dock på lite olika sätt. En Lyckselekvinnna menade att hon hade varit tillsammans med partnern så länge att hon knappt betraktade sig som en egen individ längre. Frasen "att hjälpas åt" var frekvent förekommande. Detta uttrycktes av en man som hade använt få föräldraledighetsdagar, boende i Tomelilla. Han menade att jämställdhet mest handlade om att hjälpa sin partner: "... att det inte bara är kvinnan som ska göra allting inne och mannen som ska göra allting ute, men så blir det i regel." Han själv tog inte del av hushållsgöromålen inomhus i någon större utsträckning, på så sätt illustrerade han skillnaden mellan hur man kan tycka att saker ska vara och hur man gör i praktiken. Bland intervju-

personerna var det ganska vanligt att det som kunde ses som inflytande från den i samhället rådande normen om jämställdhet, var inte det sätt på hur vardagslivet levdes.

Lika villkor och ansvar. Flera fäder uttryckte att villkor och ansvar skulle vara detsamma i paret. En pappa från Tomelilla menade att jämställdhet inte handlade om att dela sysslorna lika. Han betonade snarare villkoren: "...det ska vara på lika villkor, det tycker jag är en bra förklaring på ett jämställt förhållande. Jag tycker inte att man ska dela på allting." Att dela sysslorna var inte en prioritet i vissa par, de betonade andra aspekter. En Lundaman som använt många dagars föräldraledighet nämnde betydelsen av att respektera den andra individens åsikter, drömmar, förtjänster och brister. I Lund och Umeå, kommunerna med högt uttag bland fäder, gav paren i större utsträckning uttryck av att diskutera det egna förhållandet ur ett genusperspektiv, jämfört med Lycksele och Tomelilla.

Jämställdhet i praktiken. Flera par exemplifierade hur ansvaret för vem som skulle göra vad, var kvinnans. En Lyckseleman med lågt uttag som ofta arbetade borta, menade att även innan de fick dottern, var det hans partner som huvudsakligen skötte tvätt, städning och matlagning: "Det är nog min fru som har skött det, då och nu. Jag är inte duktig på att hjälpa till hemma med vardagssysslor.... Även då jag har varit hemma så har hon skött det mesta." På frågan om hur detta kom sig menade han:

Det är väl för att jag tycker att det har varit bekvämt och hon har inte klagat tillräckligt på att jag inte har hjälpt till. Det är nog en blandning av min lathet och ja, hon gör det fast jag borde kunna göra mer.

Dock finns här en skillnad mellan hur han lever och hur han anser att man ska leva. Han fortsatte: "Jag tycker att förhållanden ska vara jämställda, att man ska göra lika mycket. Man ska ta hand om sina barn tillsammans." Hans partner förklarade: "Men när jag tänker på jämställdhet då är det väl det att man hjälps åt med arbetsbördorna hemma." På frågan om hon anser att de lever jämställt svarade hon:

Ja, det är både och. Ibland kan man väl känna att det inte är alltid som ens arbetsuppgifter är så roliga, ibland känner man att "om han kunde hjälpa till att städa".... Ja, inte generellt att jag är missnöjd, för då hade jag pratat med honom om det.

Detta kan exemplifiera ett förhållande där ansvaret inte bara för det praktiska arbetet vilar på kvinnan, men även ansvaret för att sätta gränser för vem som ska göra vad. En kvinna från Umeå, vars partner varit hemma länge på föräldraledighet menade att de var jämställda när det gällde att ta hand om barnen, men inte när det gällde hushållssysslorna. Ett mönster var att under föräldraledigheten spenderade män oftast huvuddelen av tiden med att leka med barnet. Flera män förklarade att de föredrog att spendera tid utomhus med barnet, sen kanske städa lite när de kom hem, men deras partner gjorde tvärtom när de var hemma på föräldraledighet.

Mannen i ett Umeåpar menade att de inte hade några bestämda könsroller när det gällde uppdelningen av hemanarbetet. "Jag tror det är för att vi är vana att jobba med varandra, att den som har tid tar grejen." Detta par har arbetat tillsammans i ett gemensamt företag i många år utövandes samma yrke, vilket skulle kunna förstärka denna uppfattning om tiden som en gemensam resurs. Trots att mannen betonade att de inte har några givna könsroller, var han samtidigt medveten om hur han själv betraktades som gränsöverskridande av omgivningen: "Vissa tycker att jag är lite fjällig ibland och det tycker jag är mer positivt än negativt, att jag gillar att ta hand om saker". Här ger han uttryck för hur tämligen snäva gränser män kan känna att de kan agera inom för att inte betraktas som avvikande.

Uppdelningen av hushållsarbetet. Med vetskapen om att uttrycket ”traditionell” inte är ett oproblematiskt uttryck, används det ändå här med den innebörden att kvinnor gör det mesta av inomhussysslorna och män tar hand om renoveringar, husunderhåll, bilen och övriga utomhussysslor. Två av Lundakvinnorna uttryckte att de hade en tämligen traditionell uppdelning av det obetalda arbetet. En tredje Lundakvinna ansåg att de levde i en ojämslälld relation. Hon var den enda av våra intervjupersoner som bokstavligen uttryckte detta. Flera pappor från Tomelilla, dvs. den kommun med av fäder minst uttagna föräldraledighetsdagar, uttryckte att de föredrog sysslor ute och att de till största delen ägnade sig åt gården när det gällde det dagliga hemarbetet. En Tomelillapappa, uttryckte följande på frågan om hur han upplevde det när hon var föräldraledig:

Ja, jag tycker nog att när Anna har gått hemma och hon inte har tvättat på nån dag eller två dagar kan jag tycka att: ”Varför har du inte tvättat när du har varit hemma en dag?” Så kan det bli lite ja.

När det gäller hemsysslor och föräldraledighetstiden hade hans partner inte riktigt samma åsikt:

Eftersom de [männen] inte är hemma varje dag så vet de inte riktigt att det inte alltid går liksom så här [smidigt med hushållssysslorna] och då tror de att: ”Ja, men så sover de [barnen] och då kan ni ju sitta och fika.” Eller vad det nu är de tror att man [mammorna] gör. Därför skulle de behöva vara hemma lite. Ibland är det lite grann: ”Har ni inte gjort någonting idag?” [frågar partnern] ”Jo, det har vi men kanske ingenting som syns.”

I det här paret synliggörs en konflikt som relaterar till en maktrelation på mikronivå. Han verkade främst inom den produktiva sfären och hans partner önskade att han skulle få erfarenhet av den reproduktiva sfären för en ökad förståelse för varandras livsvillkor i paret, med utgångspunkt i Connells (1995) resonemang om maktrelationer i livets olika områden.

Olika tidsanvändning och nivå på hushållsambitionerna bland män och kvinnor. Uttalanden från både män och kvinnor indikerade ett mönster där kvinnor använde mer tid för hushållsarbete än män, både före och efter föräldraledigheten. De sysslor man gjorde innan föräldraledigheten fortsatte man oftast med, vilket gällde både män och kvinnor. Kvinnorna utförde vanligen mer hushållssysslor än män gjorde under sina respektive föräldraledigheter. När det gällde att se vad som behövde göras hade de manliga intervjupersonerna en större benägenhet att bara ”gå över tvätten”, som en kvinna uttryckte det. En Lundaman uttryckte hur han reflekterat när hans partner börjat arbeta efter föräldraledigheten:

Dum som jag är . . . gick jag och tänkte: Fasen vad stökigt här är, och varför är det så här nu? . . . Då insåg jag att hon har varit ledig och hon har börjat jobba... i perioder är jag sån att jag helt enkelt inte ser, jag kan gå förbi en diskbänk full av disk utan att se.

Kvinnors större insats gäller inte enbart det praktiska arbetet utan även själva planerandet av vad som ska inhandlas, när saker ska göras, presentköp till bekanta etc. Detta uttrycktes av såväl män som kvinnor. En kvinna från Lund berättade när det gäller middagsplaneringen:

Det är ju inte jobbigt, om det ska ligga en falukorv [på tallriken], det är inte jobbigt att laga [maten]. Det är ju att du ska handla den och tänka ut vad du ska äta varenda dag. Då säger han, ”Javisst, jag kan laga mat, då lagar vi korv och makaroner”.... Ska vi få lite varierad kost är det mitt jobb att se till att vi får det. Lite såna grejer som jag tycker att man skulle dela på om det hade varit jämställt... inte bara göra det man [hennes partner] blir tillsagd att göra.

Flera kvinnor uttryckte en önskan att mannen skulle se mer vad som behövde göras och ta ett delat planeringsansvar. Överlag var det ett starkare mönster bland män att använda en enklare lösning och kvinnorna ville ha något mer närande, när det gällde matfrågan. En likhet mellan länen var att både kvinnorna själva och deras partners gav uttryck för kvinnornas högre krav på framför allt hur städningen i hemmet skulle skötas. En kvinna från Umeå förklarade hennes högre krav på hur det skulle se ut hemma med att hon hade ett behov av att "lägga sig i det mesta" som hon uttryckte det. Som en konsekvens av hennes högre krav berättade hennes partner: "För det finns ju vissa grejer som jag inte får göra å så här.... Jag får inte städa Sagas [dotterns] rum så där jättemycket. Det ska vara sakerna på sin plats." Kvinnors högre krav kan alltså bidra till att reproducera könsmönstret när det gäller uppdelningen av det obetalda arbetet. Dock kan män även dra sig undan från sysslor med argumentet att han inte behärskar att göra det eller hävda att det inte blir nog bra, se Björnberg och Kollind (2003).

Jämställdhet i jämförelse med andra i det sociala nätverket. Det handlar inte enbart om att jämföra sig med sin partner för att värdera om man lever i ett jämställt förhållande. I flera av paren diskuterar man även hur släkt och vänner agerar när det gäller både jämställdhet och föräldraledighet. En Tomelillaman uttryckte att han kände en frustration i mötet med sina manliga vänner. Han upplevde att han gjorde mer hemma än de flesta av dem. Han ville utveckla sin hobby men insåg att det inte fanns lika mycket tid som innan han blev förälder. I flera av paren nämndes också att hur man agerar kan ha att göra med hur det såg ut i den egna ursprungsfamiljen. En Umeåkvinnna nämnde att hennes pappa tog ett stort ansvar hemma och det har hon sen förväntat sig att hennes partner ska göra. En Tomelillakvinnna talade om samhällskulturen som något som har påverkat henne. Hon definierade den som de vänner hon har men som inte bor i samma område. På detta sätt exemplifierade hon identifikation, inte med den geografiska platsen där hon bor, men med ett nätverk som existerade med människor på andra platser. Hon nämnde företrädesvis större städer:

De flesta av mina vänner är högt utbildade akademiker, de är läkare. Där är det väldigt självklart att man delar lika. Det gäller både föräldraledighet och hushållsarbete. Det kan vara så att det är mannen som tar hand om bilen och frun sköter mer hushållssysslorna.

Detta kan tolkas som att kvinnan vill presentera sig som jämställd, men hon ifrågasätter inte den traditionella uppdelningen av vardagssysslorna som hennes vänner ger uttryck för. Genom att förklara att hon var influerad av vanor hos vänner som bor på annan ort exemplifierar hon hur närstående kan ha betydelse, även om de inte finns i de närmaste omgivningarna. Här visas också på ett sätt att definiera innebörden av "lika" med att tala om könstypiska sysselsättningar som vanligen inte innebär samma dagliga planerade och tidsmässiga omfattning, som att sköta bilen i jämförelse med att ansvara för den dagliga hushållsplaneringen.

Sammanfattningsvis framträdde ett starkare mönster av traditionell arbetsdelning bland Skånefamiljerna än bland Västerbottensfamiljerna. Med detta menas att kvinnan gjorde mer av hushållssysslor och mannen hade ansvar för skötsel av "tyngre grejer" som en kvinna uttryckte det. Här menade hon bland annat reparationer och skötsel av bilar samt trädgård. Då boendemönstret är lika bland våra familjer i de två länen är inte resultatet ett utslag av olika boendeformer.

Åsikter om föräldraledigheten

När det gäller åsikter om föräldraledigheten varierade den bland våra intervjupersoner i så måtto att intervjupersonerna i stor utsträckning spontant uttryckte ett missnöje över att ersättningsnivån var för låg. Medan vid en närmare eftertanke menade de att ersättningsnivån och längden var väldigt förmånlig, betraktat ur ett europeiskt och, i ännu högre grad, ett internationellt perspektiv. I de fyra kommunerna visade resultaten på en relativt stor överensstämmelse inom paren, när det gäller vad man hade för åsikt om föräldraledigheten. Det skulle kunna ses som ett uttryck för att man inom paren har en relativt samstämmig syn rent värderingsmässigt på hur försäkringen är utformad.

Varken kvinnor eller män visade några uppenbara länsskillnader i de åsikter man hade om föräldraledigheten. Däremot fanns en skillnad bland våra intervjupersoner när det gällde kommuner med stort och litet föräldrapenninguttag bland fäder, vilket gällde för båda länen. Överlag fanns ett starkare mönster med en mer positiv syn på försäkringen i Lund och Umeå jämfört med Tomelilla och Lycksele. En Lundapappa uttryckte följande på frågan om vad han tyckte om föräldraförsäkringens ersättningsnivå och antal dagar:

... jag tycker att det är väldigt lyxigt och ersättningsnivån är ju super, det är den. Just att vi tjänar ungefär lika, det är ju det som har gjort att vi har valt att ta ut så mycket... vi skulle kunna vara hemma lika båda två... framförallt med de ersättningsnivåerna som är så otroligt bra.

Samma mönster fanns bland män och kvinnor när det gäller skillnaden mellan de större och mindre kommunerna eftersom uppfattningarna i paren i hög grad var samstämmiga. Ett exempel på detta kan ges av ett Lyckselepar där mannen, som varit ledig under en längre period, menade: ”Ja, man hade väl gärna sett att det var högre ersättning faktiskt. Då skulle jag kunna tänka mig att det var mindre dagar och högre ersättning.” Hans partner uttryckte på frågan om föräldraförsäkringens utformning:

Jaa, det är ju ändå för lite pengar i kassan, det är väl det man funderar mest på... För det är väl det största motivet att dom väljer att inte vara hemma när man pratar med folk runt omkring, att nej vi har inte råd. Men tittar man skarpt på det hade kanske inte vi heller det, men vi valde att göra så och leva efter det vi hade.

Bland par där mannen har använt en längre tids föräldraledighet skulle man kunna tänka sig att åsikterna var mer positiva än där så inte varit fallet och att föräldraförsäkringens utformning skulle kunna ha varit en del i anledningen till varför mannen inte använt föräldraledigheten i någon större utsträckning. Dock visade det sig inte vara så. Negativa åsikter fanns både bland de som använt många och de som använt få föräldraledighetsdagar, samma spridning kunde även skönjas bland de som ansåg ledigheten vara förmånlig. Denna åsikt fanns både bland de som använt många och de som använt få föräldraledighetsdagar. Bland våra intervjupersoner kunde vi inte finna någon systematisk skillnad i uppfattning om föräldraledighet beroende på vilken inkomstnivå som paren hade.

Intervjuer med nyckelpersonerna

För att få en mer överskådlig bild av hur fäders användning av föräldrapenningen över tid kunde skilja sig mellan Skåne och Västerbotten, gjordes även fem intervjuer med nyckelpersoner i varje kommun, vilket utgör datainsamlingens andra nivå. Två intervjuer gjordes med personalansvariga vid företag med en överrepresentation av manliga anställda. En intervju genomfördes med en personalrepresentant för kommunen, en ansvarig för föräldrainformationen vid Försäkringskassan samt med en barnmorska. För konsekvensens skull skrivs "Försäkringskassan i Tomelilla", även om den under hösten 2008 var placerad i Ystad. Konkret frågade vi dessa personer om hur verksamheten bedrevs samt om de hade märkt förändringar när det gäller fäders och mödrars attityder och beteenden när det gäller föräldraledigheten. Nedan följer en tämligen detaljerad beskrivning av de olika verksamheterna och intervjupersonernas påståenden, i linje med grounded theory metodologin.

Bakgrund

I denna del ges en beskrivning av verksamheterna för att intervjupersonernas uttalanden ska kunna sättas i sitt sammanhang. Inledningsvis presenteras verksamheten vid mödravården, därefter följer Försäkringskassan och kommunen. Denna del avslutas med företagsverksamheterna. Bakgrundsbeskrivningen av barnmorskornas arbeten är mer beskriven på individnivå än exempelvis företagsrepresentanterna då de förstnämnda arbetar individuellt och företagsrepresentanterna beskriver arbetet på organisationsnivå.

Mödravårdens representanter. När det gäller den service som föräldrarna kan erhålla hos mödravården, handlar det dels om barnmorskekontrollerna och dels om den frivilliga föräldrautbildningen. I Tomelilla följer förstagångspapporna med vid första barnmorskekontrollerna men inte andragångspapporna med motiveringen att det inte är något nytt. I Lund däremot är det mer ovanligt att männen inte följer med kvinnorna vid barnmorskekontrollerna. I de bägge länen ordnas även en frivillig föräldrautbildning som vanligen äger rum fyra till fem gånger. Vid dessa tillfällen diskuterar man känslor inför föräldraskapet. Hur såg barndomen ut och hur ser den nuvarande kontakten med föräldrarna ut? Förlossning, amning och tiden efter barnet är fött och vad föräldraskapet innebär diskuteras också.

Vid föräldrautbildningarna på mödravårdscentralerna i Skåne delas blivande mammor och pappor in i olika grupper efter kön där olika ämnen diskuteras. Barnmorskorna berättade att papporna är mycket delaktiga vid föräldragrupperna. En likhet mellan de fyra kommunerna är att det främst är förstagångsföräldrar som är med vid utbildningen. Det gäller både män och kvinnor. I alla fyra kommuner är männen tämligen delaktiga i föräldrautbildningen och avsevärt mer deltagande än vid barnmorskekontrollerna. Barnmorskan i Umeå reflekterade över sitt förhållningssätt och menade att hon "flörtar" med mannen och bjuder in honom till samtal. Men hon drar inte in honom i samtalet, som hon uttryckte det, fokus finns på kvinnan och barnet. Efter dessa samtal brukar hon tänka över vad det blev för samtal. Var alla tre delaktiga? Hon berättade om en andragångspappa som kontaktat henne och undrat om det var någon vits att han kom med på barnmorskekontrollen, eftersom den första gången som han deltog med sin fru, var hans personnummer det enda som barnmorskan var intresserad av. Denne man kom med sin fru vid det andra tillfället och berättade om det trauma som han upplevde att förlossningen och tiden efter det första barnets födelse var, där frun inte kände till hans reaktioner – detta blev enligt både barnmorskan och honom själv ett givande samtal. Liknande berättelser gavs även av andra barnmorskor. Detta kan tolkas som att barnmorskan

har en betydelsefull initial roll när det gäller att involvera mannen i det blivande föräldraskapet.

Försäkringskassans representanter. När det gäller Försäkringskassans arbete med föräldrainsformation ser den lite olika ut beroende på storleken på kommunen. I Umeå och Lund sker informationen två respektive tre gånger varje månad. Vid dessa tillfällen ger Försäkringskassans personal en två timmar lång information om de olika delarna i föräldraförsäkringen. Det finns ett nationellt grundmaterial där personalen kan välja ut vissa bitar. Erfarenheter från Lund visar att det senaste året har papporna blivit mer aktiva och att föräldrapparen ställer mer frågor. I Umeå uppmuntrar man också föräldrarna att använda internet för aktuell information. På mindre orter, som exempelvis Lycksele, kontakter barnmorskorna Försäkringskassan när det finns föräldragrupper som behöver informeras. I och med Försäkringskassans nya organisation finns inga kontor i inlandet från och med maj 2008. Detta innebär att personalen i Lycksele får åka ut och informera i sju andra kommuner där man tidigare hade egen personal inom Försäkringskassan som gjorde det, denna nya arbetsorganisation gäller även i Skåne. När det gäller föräldrapparen i bägge länen hade de i stor utsträckning tagit del av de informationsträffar som erbjöds av Försäkringskassan, både separat och i samband med föräldrautbildningen som anordnades av barnmorskorna.

Kommunens representanter. När det gäller kommunerna uppvisar de flera strukturella likheter, både när det gäller de anställda och organisationen. Inom kommunens ansvarsområden finns huvudsakligen barnomsorg och skola, äldreboende, psykiskt och fysiskt funktionshindrade, gatukontor och park, samhällsbyggnadskontor samt administration. I alla fyra kommunerna finns ur ett genusperspektiv en avsevärd snedfördelning då i genomsnitt 80 procent av de anställda är kvinnor. En annan likhet när det gäller strukturen hos de anställda är att inom den mansdominerade tekniksektorn är medelåldern genomgående högre än inom de andra delarna och personalomsättningen är lägre. Umeå är den enda av kommunerna där man inom samhällsbyggnadsdelen aktivt har arbetat för att rekrytera kvinnor. I kommunen har man även arbetat aktivt för att personal inom hemtjänsten, som är kvinnodominerad, ska kunna ha en mer flexibel arbetstid, för att underlätta att förena arbete och familj.

När det gäller Västerbotten finns i Lycksele ca 1 500 anställda inom kommunen. Den största delen av kvinnorna arbetar inom vård och omsorg, där finns även de flesta deltiderna. Ingen av tjänsterna i kommunen kräver mycket resande, och man strävar efter att ha möten tidigt på eftermiddagen för att underlätta hämtning på förskolan. Alla föräldralediga får ca 10 procent av en månadslön extra när de börjar föräldraledigheten. När det gäller Umeå finns ca 11 000 kommunanställda. Möjlighet till flexitid finns inom administrationen och man är öppen för att lösa olika frånvarosituationer så smidigt som möjligt. Inga ekonomiska påslag ges till föräldralediga. I Lund finns ca 7 600 kommunanställda. I Tomelilla finns ca 1 000 anställda inom kommunen. För de anställda utgår inte någon speciell lönekomensation vid föräldraledighet.

Företagsrepresentanter. Hur ser organisationen ut vid företagen med övervägande manlig personal? Vid de två mindre företagen inom industriproduktion i Lycksele arbetade 50-60 personer. Av dessa fanns det 3 till 4 kvinnor på det ena företaget, på det andra fanns det 4 kvinnor på tjänstemannasidan och 8 på arbetarsidan. I bägge företagen arbetar de allra flesta heltid och snittåldern är tämligen hög, i det ena företaget är den över 40 år. Inom bägge företagen i Lycksele arbetar man individuellt på tjänstemannasidan och har flexitid. På arbetarsidan arbetar man i linje och det blir avbrott i produktionen om någon uteblir. Detta gör att man har organiserat en större utbytbarhet vid det ena företaget där alla på samma avdelning, exempelvis montering, kan allas uppgifter. När det gäller det ena företaget utförs även

arbetarsidans uppgifter huvudsakligen individuellt. När det gäller övertid är den inte vanligt förekommande på något av Lyckselefirmöretagen. De allra flesta arbetar heltid inom de bägge firmöretagen, det gäller även kvinnorna. När det gäller utbildningsnivån inom firmöretagen varierar den där vissa har grundskolenivå men de allra flesta har utbildning på gymnasienivå med inriktning mot sysselsättningar som exempelvis elektriker och verkstadsarbetare.

Vid ett av de två industrifirmöretagen i Tomelilla arbetar 110 anställda, varav 80 procent män. Tidigare arbetade kvinnorna enbart i laboratoriet. Det har skett en förändring och några kvinnor arbetar nu i produktionen. Firmöretaget har liten personalomsättning och det är hög medelålder på de anställda som arbetar kvar efter de uppsägningar som skett. Vid det andra firmöretaget arbetar 100 personer. Tjänstemännen är fyrtilialister och deras barn är vuxna. I bägge firmöretagen har det skett en ökning under den senaste femårsperioden av pappor som tar ut sin föräldraledighet. De anställda får ingen lönekomensation när de är föräldralediga.

De två Umeåfirmöretagen finns inom tillverkningsindustrin och räknas bägge till gruppen stora firmöretag, vilket innebär att de har minst 250 anställda. Vid det ena firmöretaget är medelåldern 46 år och vid det andra 38 år. Vid bägge firmöretagen har de anställda som lägst gymnasiekompetens, vilket är ett grundkrav vid ett av dem. Personalen har olika typer av tekniska utbildningar upp till högskolenivå. På bägge firmöretagen är andelen kvinnor mindre än 20 procent. Under hela föräldraledighetstiden lägger man till 10 procent av lönen för både män och kvinnor. Sammantaget är tolkningen att det här är svårare att ersätta någon beroende på hur tillverkningsprocessen är upplagd.

Inom tillverkningsindustrin finns även firmöretagen i Lund som har över 250 anställda. De har en liknande könsfördelning med 70 procent män. Vid det ena firmöretaget är 17 procent av cheferna kvinnor. I bägge firmöretagen arbetar flest män i produktionen, inom administration och på personalsidan finns det flest kvinnor. I ett av firmöretagen är snittåldern 42 år och det är få anställda över 60 år då firmöretaget har gett förmånliga avtal till de äldre.

Motiv

Sammanfattningsvis kan sägas att barnmorskorna överlag betonade betydelsen av att det lilla barnet får chans att skapa en bra anknytning till bägge föräldrarna. Den möjliga nyttan, eller tryggheten för barnet om pappan är hemma, står inte i fädernas huvudsakliga fokus, är det dominerande intrycket efter samtalen med barnmorskorna i de två länen. Här syns alltså inte direkt någon attitydskillnad. När det gäller motiv till hur föräldraledigheten delas upp menar Umeåbarnmorskan att det nog var åtminstone två år sedan hon hörde argumentet att pappan måste arbeta. Nu handlar det snarare om att papporna utgår från sig själva och tycker att det är viktigt att skapa den tidiga relationen. Barnmorskan i Tomelilla betonade särskilt betydelsen av att papporna blir mer involverade när det gäller barnens uppväxt. I Skåne talade barnmorskorna även om att det handlar om attityder och uppfostran, vilket också poängterades av handläggarna på Försäkringskassan i Lund. Barnmorskorna i Skåne, den ena firmöretagsrepresentanten i Lund och handläggaren på Försäkringskassan i Tomelilla menade även att amningstiden har betydelse för hur man delar sina föräldradagar. Handläggarna vid Försäkringskassan i Lund poängterade att föräldraförsäkringen är utformad utifrån barnets rätt att få kontakt med båda föräldrarna, utgångspunkten är alltså barnet och inte föräldrarna. Motivet är att barnet ska etablera en relation till mamma och pappa i tidig ålder för att den ska bli bestående, vilket är av betydelse idag när många skilsmässor sker, menade handläggarna.

När det gäller motiv till varför få pappor är föräldralediga i Tomelilla nämnde en av nyckelpersonerna ett flertal anledningar: Inom jordbrukarfamiljer tar kvinnorna ut det mesta av ledigheten. Det finns många barn som har unga ensamstående mödrar som är arbetslösa och där fäderna inte är delaktiga i barnets liv. Det finns en stor mängd invandrare bland vilka

männen inte tar ut föräldraledighet. En svensk studie av utomeuropeiska föräldrar visar också att dessa män har ett lägre föräldrapenninguttag än svenskfödda män, orsaker kan vara bristande arbetsmarknadsförankring, hushållsekonomin eller att de arbetar som egna företagare (Försäkringskassan, 2005).

Föräldraledigheten

Enligt uppgifter från i det närmaste samtliga intervjupersoner i både Skåne och Västerbotten tar papporna ut mer föräldraledighet under sommaren och förlänger på så sätt semestern. Föräldraledighet tas även ut kring jul samt vid barnens skollov. Dock finns inga tendenser till en ökning av föräldraledighetsuttaget under höstmånaderna bland de västerbottniska männen. Detta bekräftas även i statistiken (Försäkringskassan, 2009), vilket gör att myten om att norrländska fäder är ute och jagar älg när de tar ut föräldrapenning istället för att ta hand om sina små barn inte stämmer. Företagsrepresentanter i Lycksele och Tomelilla, menade att det inte alltid var så populärt bland de äldre arbetskamraterna när de yngre ville ta en lång föräldraledighet under sommarperioden, då det påverkade de äldres möjlighet till sammanhängande ledighet. Detta synes vara mer ett problem på de mindre än de större företagen än en skillnad mellan länen. Kompiskretsens liksom arbetsgivarens betydelse för mäns uttag betonades av Försäkringskassans Lyckselerepresentant, vilket också bekräftades i de enskilda föräldrainsatserna.

Inte någon av våra intervjupersoner i vare sig Skåne eller Västerbotten sade sig ha hört talas om någon som blivit nekad föräldraledighet om ansökan varit inlämnad i tid. Möjligen kunde den anställda ha blivit ombedd att flytta på den, om den krockade med flera andra anställdas ledigheter. När det gäller kommunen som arbetsgivare är det oftast inte något problem för vare sig män eller kvinnor att vara föräldralediga. I de flesta fall ersätts den anställda med en vikarie. Det är svårare att bli ersatt ju längre upp i organisationen man kommer, där man vanligen inte sätter in en vikarie. När det gäller Lycksele nämndes särskilt att det finns en policy i kommunen om att man ska vara välvillig till föräldraledighet, detta finns även med i jämställdhetsplanen. Hon uttryckte att det bland personalen knappast fanns någon rädsla för att förlora kompetens som skulle vara avgörande för varför inte pappor är hemma. På de mansdominerade jobben, där det händer mer inom tekniken, är männen i övre medelåldern och personalomsättningen är låg.

Inom Umeå kommun upplevdes det som problemfritt att de manliga anställda var föräldralediga. Liksom i Lycksele är inga särskilda insatser genomförda för att uppmuntra män att vara lediga. Umeås kommunrepresentant menade att det är bra om manliga chefer är föräldralediga – de utgör då goda förebilder. En av företagsrepresentanterna i Lycksele menade att om man vill vara ledig fyra till fem månader på tjänstemannansidan kan det vara mer känsligt än på arbetarsidan. På ett av Lyckseleföretagen betonades att kvinnorna är lediga längre perioder. Vid ett av Umeåföretagen berättades att det sannolikt inte finns någon rädsla att vara hemma för att man tappar kompetens inom arbetarsidan men på tjänstemannansidan kan den finnas. Anledningen är att man utvecklar ny teknik och det kan finnas en rädsla för att komma efter i kunskapsutvecklingen.

Inom bägge företagen i Lycksele finns en acceptans att försöka lösa ledighetsönskemål även om de lämnas in för sent, dvs. mindre än två månader i förväg. Inom bägge Umeåföretagen finns en policy om föräldraledighet och man strävar efter att tillfredsställa den anställdes behov av föräldraledighet. Vid det ena företaget är det svårare i november och december då man inte har så många extraanställda inne. Kvinnorna tar ut längre ledigheter och mer av den tillfälliga föräldrapenningen än männen. På ett av Umeåföretagen är det vanligast att männen tar ut ca en till två månader sammanhängande ledighet. Det är väldigt

sällan som någon man tar ut fyra till fem månader. Kvinnorna använder all sin föräldraledighetstid. Det är vanligt att män med tyngre arbeten är lediga längre perioder, tjänstemännen tar ut föräldraledigheten när barnomsorgen krånglar eller vid semestern. Men fler arbetare än tjänstemän har småbarn.

På det andra Umeåföretaget tar tjänstemännen ut längre perioder – upp till sex månader. Inom arbetsidan tar man längre sommarledighet i form av några veckors föräldraledighet. Intervjupersonen såg en viss ökning av pappors uttag för varje år, i form av fler män som tar ut längre tid. Allt fler chefer tar ut ledighet, vilket kan bero på att de blivit yngre. ”Det lyser inte lika länge på kontoret på kvällen”, som en av intervjupersonerna uttryckte det om att yngre chefer numera går hem till sina familjer istället för att jobba sent på kvällen. Inom kommunen menade Lundarepresentanten att det främst är när kvinnorna tagit sin del av föräldraledigheten, vanligen upp till 12 månader, som männen tar sin del. Papporna tar vanligen ut de två pappamånaderna, men vid ett Tomelilla-företag nämndes att de inte tar ut någon ledighet mer än de 10 pappadagarna.

Jämställdhet och att förena arbete med familj

Överlag gav de skånska intervjupersonerna uttryck för att familjerna i länet levde enligt mer traditionella värderingar än vad Västerbottensrepresentanterna uttryckte om familjerna där. När det gäller jämställdheten menade dock Umeå kommuns representant att även om pappor drar barnvagnar i större utsträckning nu än de gjorde tidigare, är det en myt att vi lever i jämställda familjer i Sverige idag. Unga människor faller tillbaka i traditionella familjemönster när de bildar familj. Hon menade vidare att både män och kvinnor lever sina liv på mannens villkor utifrån förväntade behov och önskemål från männen. Mannen förväntar sig att kvinnan ska leva så och att det är därför kvinnor blir trötta och utbrända. Kvinnor ska arbeta, vara mamma, organisatör och samordnare i hemmet vad det gäller barnuppfostran, föräldramöten, boka tandläkartid etc. Representanten från Tomelilla kommun beskrev hur geografien styr kvinnornas val så arbetet finns inom cykel- och gångavstånd och därmed behåller kvinnorna huvudansvaret för hem och barn, männen pendlar eller veckopendlar.

En av företagsrepresentanterna i Lund påpekade: ”Kvinnan har tolkningsföreträde – det ligger i naturen, sedan kommer mannen efter sex till nio månader”. Kommunrepresentanten från Tomelilla hävdade: ”Jag tror inte kvinnor vill släppa föräldraledigheten ifrån sig till sina män, man antar att det är min rättighet att som kvinna att ta ut deltidsledighet upp till 12 år.” En av representanterna för Försäkringskassan i Lund poängterade att det är en kvinnofälla att gå ned i arbetstid och ställde frågan: ”Hur många män arbetar 75 procent?” När det gäller kvinnorna nämner Umeåbarnmorskan en utveckling mot en öppnare attityd gentemot männen och en insikt om bådats betydelse för barnet. För ca 10 år sedan kunde kvinnor vara rätt aggressiva och mena: ”Det är min föräldraledighetstid.” När det gäller den blivande faderns närvaro vid förlossningen kunde kvinnor säga: ”Självklart ska han inte slippa undan.” Sådana argument hörs inte längre. Män tar mer plats och kvinnor kan säga: ”Han vill vara hemma lika länge som jag”. Umeås kommunrepresentant berättade att många kvinnor skulle vilja arbeta 10 procent efter barnets födsel för att skola in den andre föräldern, men de kan då lätt behäftas med bilden av att de inte är en riktig kvinna. För att fäder ska ta ut fler föräldrapenningdagar menade Umeåbarnmorskan att fler dagar behöver öronmärkas och hon får stöd i detta påstående av Försäkringskassans och kommunens representanter i Lycksele.

När det gäller orsaker menade en av Västerbottensbarnmorskorna att det mest handlar om ekonomiska bekymmer när inte fäder och mödrar delar på dagarna i större utsträckning. Att det beror på den ekonomiska situationen stöds även av nyckelpersonerna i Skåne. En av

handläggarna vid Försäkringskassan där hävdade att det är enkelt att skylla på hushålls-ekonomin för att det inte är så kontroversiellt. Handläggaren menade att det inte har hänt så mycket över tid sedan 1974 och påpekade att attityder är svåra att ändra och uttryckte: ”Män tycker det är arbetsamt att vara hemma, men det vill man inte säga.” Detta stöddes även av kommunrepresentanten från Tomelilla. Tidigare forskning visar också att män själva menar att ekonomin kan vara ett argument att skylla på, trots att det egentligen handlar om att man anser att det är ansträngande att vara föräldraledig (Almqvist, 2005).

En annan orsak var mammans roll och egna önskan om föräldraledighet. Detta påpekade återigen representanterna för Försäkringskassan i Lund samt en av företagsrepresentanterna där. De menade också att det är en generationsfråga men hoppades att jämställdheten ska gå åt rätt håll. En av Försäkringskasserepresentanterna menade att det är bra att man från beslutsfattarnas sida visar att man vill ha mer jämställdhet. ”Bra för mamman att hon inser att det inte är hon som har alla dagarna”, som hon uttryckte det. Denna åsikt delades av Tomellillas och Lyckseles kommunrepresentanter. De menade att det är många mammor som inte släpper föräldraledigheten och inte tillåter männen att ta föräldraledigt, de behöver sätta mer press på mammorna för att få ta ut sin del av ledigheten. Tomellillas kommunrepresentant påtalade att männen måste ta strid på många områden och beskrev: ”De första männen måste ta striden på många fronter, med arbetsgivaren, med frun, med fruns släkt, med den egna mamman.” Det handlar om att mannen bryter förväntningar, och att han måste ha självkänsla och vara målmedveten om han vill vara föräldraledig.

Försäkringskassans Umeårepresentant menade att pappornas ledighet kan ha betydelse för den fortsatta jämställdheten i paret. Om pappan också är hemma går båda ur småbarnsåren med en erfarenhet av vad det innebär att sköta små barn. Denna åsikt delades av Lyckseles kommunrepresentant. Dock menade Umeås kommunrepresentant att denna koppling inte behöver vara självklar då mannen inte nödvändigtvis behöver göra så mycket hemma vare sig under föräldraledigheten eller efteråt. En av företagsrepresentanterna i Lycksele menade att jämställdhet kan regleras på annat sätt än genom föräldraledigheten. Möjligheten ska finnas, men fäder ska inte bli ifrågasatta om de inte är föräldralediga. Det kan exempelvis handla om att deras partner tjänar mer, vilket skulle kunna betraktas som genant.

Lokala normsystem

En av nyckelpersonerna i Lycksele menade att det inte finns något nedvärderande med att vara hemmapappa. I samband med föräldragrupperna har de fått telefonlistor så att papporna kan fika med varandra och de kan ses leka i parken med sina små barn. Detta understöddes av intervjupersonen från Lyckseles Försäkringskassa som menade: ”I Lycksele är det naturligt att fäderna tar ut föräldraledighet.” Hon menade att både regionala kampanjer för pappors ledighet och pappamånaderna har bidragit till detta. Nu är det snarare ett omvänt resonemang som gäller: ”Ska du inte vara ledig?”, som kommentar till en nybliven pappa som inte tänker vara hemma. Detta får stöd av Umeå kommuns representant liksom en av Försäkringskassans Umeårepresentanter som ville betona det stora och långsiktiga arbete som man under 1990- och 2000-talet lade ned för att öka mängden delade föräldrapenningdagar. I dessa kampanjer har landsting med barnmorskor i frontlinjen, kommuner och länsstyrelsen, förutom Försäkringskassan, varit delaktiga. Flera större och mindre företag med huvuddelen manliga anställda har också deltagit. Det har varit utbildning och grupper för blivande fäder och detta har man jobbat med i hela länet. Där har man talat om alla fördelar med att vara hemma. Exempel på en sådan kampanj var Båda Blir Bäst, som hade en nationell förankring och

bedrevs regionalt 2000-2003. Överlag tyder inget i vårt material på att fäderna i något län har avstått från föräldraledighet på grund av bristande information om föräldraförsäkringen.

Barnmorskan och intervjupersonerna vid Försäkringskassan i Lund poängterade att det finns företag som ser det som en fördel om pappan är föräldraledig – papporna blir attraktiva om de tar hand om sina barn, de får simultanförmåga och det kan anses i vissa företag vara en merit att ha varit föräldraledig. Många män i Skåne arbetar i Danmark och då gäller den danska föräldrapenningen, vilken har sämre villkor än den svenska. Detta kan leda till att skånska män inte tar ut föräldraledighet av den anledningen. En av företagarrepresentanterna i Lund poängterade att det är lättare att vara föräldraledig när man studerar.

Strukturella hinder för pappors föräldraledighet

När det gäller hushållsekonomin menade en nyckelperson från Lycksele att det kan vara så att bägge föräldrarna jobbar men att kvinnan har så låg lön att det inte fungerar att mannen är hemma, det skulle bli för stor påfrestning för familjens ekonomi. Detsamma gäller om mamman är arbetslös och pappan arbetar. Även barnmorskorna i Skåne och handläggarna vid Försäkringskassan i Lund talade om att det är ekonomin som styr. Männen tjänar oftast mer, är oftare egna företagare och anser sig då inte kunna använda föräldraledigheten på samma sätt som mamman.

I Lycksele menade en av nyckelpersonerna att det finns en skillnad mellan fäder som bor i tätort och ”fjällfolket” som hon uttryckte det. Männen i områden som Tärna, Storuman, Dikanäs och Vilhelmina har inte samma möjlighet att vara pappalediga. Livet styrs i stor utsträckning av tillgången på säsongsarbete och männen måste ofta arbeta på annan ort under veckorna. Vissa byggföretag har säsongsarbeten från maj till oktober, vilket innebär att fäder hellre är föräldralediga sent på hösten istället för att vara arbetslösa. Äldre chefer på mansdominerade företag kan vara några som försvårar uttaget av föräldraledighet för pappor därför att de inte har den egna erfarenheten av pappaledighet, enligt handläggaren vid Försäkringskassan i Tomelilla.

Företagsrepresentanterna i Lund poängterade att vid vissa arbeten kan det vara svårt att vara ensamstående då det är resor både inom utanför Sverige. Dessutom finns det arbeten inom företagen som kan vara svåra att förena med hämtning och lämning inom barnomsorgen. Företagen har dock en uttalad policy att det ska gå att förena ett intressant och utvecklande arbete med att vara ensamstående förälder. De har även en medveten strategi för att skapa olika lösningar som video- och telefonmöten för att minimera resorna. De poängterade vidare att de är angelägna om att personalen ska göra ett bra arbete och därför uppmuntrar de ett flexibelt arbetssätt, vilket innebär att de är generösa med flextider och arbete hemifrån. Det innebär också att anställda är ”uppkopplade” när de är föräldralediga. En av representanterna betonade dock en negativ aspekt, det vill säga att hemmet inte blir någon frizon från arbetet.

Enligt intervjupersonerna från Försäkringskassan i Västerbotten kan det vara arbetsgivare med färre anställda som ogillar när papporna ska vara föräldralediga. Det kan vara små företag med cirka 10 anställda, som exempelvis verkstadsföretag och åkerier. Männen är ofta väldigt solidariska med arbetsgivaren eftersom de vet vilka problem som kan uppstå om någon personal är borta i tre månader. Det kan vara lättare att ersätta någon i sex månader. Vidare kan det noteras att kvinnor dock inte uttrycker samma problem med att vara föräldralediga när de arbetar på små företag. Umeårepresentanten från Försäkringskassan berättade att egen- och småföretagare menar att de har svårt att vara lediga så lång tid som ett halvår. Hon ansåg vidare att för att åstadkomma en ökning av pappornas uttag behöver arbetsgivarna driva på de anställda. En uppmuntran kan vara en ökning av lönen vid ledighet.

När det gäller ansvar för föräldraledigheten var det ett mer dominerande mönster bland nyckelpersonerna i Skåne än i Västerbotten att betrakta föräldraledigheten huvudsakligen som en familjefråga.

De fyra kommunerna

Avsikten med den tredje datainsamlingsnivån är att ge en överblick över relevant information om kommunerna. Ett antal bakgrundsfaktorer som kan tänkas ha betydelse för föräldrapenninguttag, både på individuell och på gruppnivå presenteras nedan. Efter vårt urval visade det sig att de två kommunerna med högt föräldrapenninguttag bland fäder (Umeå och Lund) hade tämligen lika invånarantal. Det gäller även de två kommunerna med lågt uttag (Lycksele och Tomelilla), vilket Tabell 2 illustrerar.

Tabell 2
Könsfördelning, (antal), i respektive kommun, 31 december 2007

Könsfördelning	Umeå	Lycksele	Lund	Tomelilla
Kvinnor	56 069	6 305	53 102	6 417
Män	55 702	6 198	52 184	6 355
Totalt	111 771	12 503	105 286	12 772

Källa: SCB, 2010a.

När det gäller könsfördelningen är den tämligen jämn i de kommuner som deltar i studien. Vid en jämförelse är det något fler kvinnor i alla fyra kommuner. Tabell 3 visar åldersfördelningen i kommunerna. När det gäller invånare upp till 19 år, dvs. i gruppen barn, låg siffran i alla fyra kommunerna nära riksgenomsnittet som var 24 procent 2007 (SCB, 2008a).

Tabell 3
Åldersfördelning, (%), i respektive kommun, 31 december 2007

Åldersfördelning	Umeå¹	Lycksele	Lund	Tomelilla
0-19 år	23	23	22	22
20-24 år	10	6	12	6
25-44 år	30	22	29	23
45-64 år	23	28	24	28

Källa: SCB, 2008a, 2008b, 2009, 2010b.

De större kommunerna Umeå och Lund har flest invånare i åldersgruppen 25-44 år. Medan de mindre kommunerna Lycksele och Tomelilla har flest invånare i åldersgruppen 45-64 år. De större kommunerna kännetecknas av en relativt ung befolkning där över 60 procent av innevånarna var under 44 år 2007, dvs. i åldrar med småbarn och därmed möjlighet till föräldraledighet. Inte bara ålder utan även utbildningsnivå har betydelse för föräldrapenninguttaget.

¹ Folkmängd den 31 december 2008.

Som Tabell 4 visar, är det framförallt kvinnorna som fortsätter studera efter gymnasiet och har eftergymnasial utbildning.

Tabell 4

Utbildningsnivå och kön, (%), i respektive kommun 31 december 2007

Utbildningsnivå	Kön	Umeå ²	Lycksele	Lund	Tomelilla
Gymnasial utbildning	Kvinnor	37	56	26	31
	Män	44	63	28	33
	Totalt	41	59	27	32
Eftergymnasial utbildning	Kvinnor	56	33	66	15
	Män	45	21	62	8
	Totalt	50	27	64	12

Källa: SCB, 2008a, 2008b, 2009, 2010b, 2010g.

Vid en kommunjämförelse var det lägst andel av invånarna i Lund som enbart hade gymnasial utbildning 2007. Tomelilla var den kommun som hade lägsta andel i befolkningen med eftergymnasial utbildning. De två kommuner med den högsta andelen med eftergymnasial utbildning, Lund och Umeå, är även de med högst föräldrapenningutttag bland fäder. Detta kan hänga samman med forskning som visar att om kvinnan och mannen är välutbildade tar mannen ut en längre föräldraledighet, som tidigare nämnts (Duvander, 2006).

I Umeå var den största näringsgrenen Vård och omsorg under 2007, med drygt 20 procent av arbetstillfällena. Den följdes av Utbildning och forskning och Handel och kommunikation med drygt 15 procent var. Därefter följde Tillverkning och utvinning med drygt 12 procent (SCB, 2009). I Lund fanns under 2006 drygt 20 procent av arbetstillfällena i kommunen inom Vård och omsorg respektive Utbildning och forskning. Den tredje största sektorn var även här Tillverkning och utvinning med ca 15 procent av kommunens arbetstillfällen (SCB, 2008a). Den i storleksordningen allra största näringsgrenen i Lycksele var Vård och omsorg under 2006 med drygt 25 procent av arbetstillfällena. Utbildning och forskning, Tillverkning och utvinning samt Handel och kommunikation stod för nästan 15 procent var (SCB, 2008b).

Handel och kommunikation var den största näringsgrenen i Tomelilla med närmare 20 procent av arbetstillfällena under 2007. På delad andraplats kom Tillverkning och utvinning samt Vård och omsorg med nästan 17 procent av arbetstillfällena. På tredje plats kom Utbildning och forskning med knappt 12 procent (SCB, 2010f). Svensk arbetsmarknad har en könssegregerad struktur vilket även syns i våra fyra kommuner. Genomgående dominerar kvinnor i sektorerna Vård och omsorg samt Utbildning och forskning. Män dominerar inom Handel och kommunikation samt Tillverkning och utvinning. Då det är flest kvinnor som arbetar inom Vård och omsorg har man här skapat en beredskap för personalens föräldraledighet och de kvinnor i vår studie som arbetade inom denna näringsgren menade att det inte hade varit några problem med arbetsgivaren när de skulle vara föräldralediga. Inkomsten är en konsekvens av yrkesvalet och är ofta ett grundläggande motiv till uppdelningen av föräldrapenningen. I Tabell 5 visas den sammanräknade förvärvsinkomsten som medelinkomst för kvinnor respektive män i varje kommun för 2008 (SCB, 2010c).

Tabell 5

Medelinkomst, (kronor), i respektive kommun, 20-64 år, 31 december 2008

Medelinkomst	Umeå	Lycksele	Lund	Tomelilla
Kvinnor	210 900	215 600	211 000	188 100
Män	269 700	269 200	277 400	250 600

Källa: SCB, 2010c.

² Utbildningsnivå den 31 december 2008.

I alla fyra kommunerna hade männen den högsta medelinkomsten. Vid en jämförelse mellan kommunerna var det kvinnorna i Tomelilla som hade den lägsta medelinkomsten och männen i Lund som hade den högsta medelinkomsten. Kvinnornas andel av männens inkomster var tämligen lika mellan kommunerna. När det gäller länen var dessa siffror för Skåne respektive Västerbotten, 74 och 78 procent (SCB, 2010c). Detta innebär att inkomstskillnader på aggregerad nivå sannolikt inte utgör någon betydande förklaring till varför kvinnor använder en större andel av föräldrapenninguttaget i Skåne jämfört med Västerbotten. Tillgången till arbete anses också vara en faktor att ta med i beräkningen när det handlar om mäns föräldrapenninguttag. När det gäller andelen öppet arbetslösa i befolkningen, se Tabell 6, var det i alla fyra kommunerna en högre andel män än kvinnor som var öppet arbetslösa under 2007.

Tabell 6

Öppet arbetslösa, (%) i respektive kommun, 20-64 år, 2007³.

Öppet arbetslösa	Umeå	Lycksele	Lund	Tomelilla
Kvinnor	6.1	6.7	5.2	7.0
Män	8.0	10.1	5.5	7.8

Källa: SCB, 2010d.

I Skånekommunerna var männen något mindre öppet arbetslösa än i Västerbottenskommunerna. Argument finns att skillnaden i uttag mellan länen skulle bero på att västerbottniska fäder är föräldralediga istället för att vara arbetslösa. På länsnivå var siffrorna för öppet arbetslösa män, 7.2 procent i Skåne och 8.6 procent i Västerbotten under 2007 (SCB, 2010e). På länsnivå finns alltså en skillnad, men den får anses så liten att den inte innebär något stöd för att skillnader i föräldrapenninguttag mellan skånska och västerbottniska fäder beror på att den senare gruppen skulle vara utan arbete i högre utsträckning.

Diskussion

Den här studiens giltighet baseras på kriterier som trovärdighet, överförbarhet och pålitlighet. Trovärdigheten eller den interna validiteten har stärkts med hjälp av en form av triangulering där mönster och perspektiv snarare än empiriskt giltiga sanningar eftersträvat (Richardson, 2003) och kollegial granskning ("*peer debriefing*"), men även genom förlängt deltagande i form av återkommande besök på fältet. Överförbarheten eller den externa validiteten har ökat genom att vi eftersträvat att tydligt informera läsaren om hur vi gått tillväga; s.k. tjock beskrivning ("*thick descriptions*"). Överförbarhetsambitionen är begränsad vilket kan sägas vara typiskt för den metodologi som vi har valt, grounded theory, med fokus på konstruktion av plausibla mönster. Exempelvis har representativitet inte eftersträvat vare sig i vårt urval av intervjupersoner eller geografiska områden. Pålitligheten i form av intern reliabilitet har vi stärkt genom att vi gemensamt har diskuterat tolkningarna i varierande omfattning. När det gäller den externa reliabiliteten, alltså i vilken utsträckning andra forskare skulle uppnå samma resultat vid en liknande studie är det svårt att uttala sig om då sociala situationer är svåra att "frysa" (Bryman, 2002).

Vi har fokuserat på normsystem och betydelsefulla personer i föräldraparens sociala miljö. Som tidigare nämndes i metoddelen valde vi par med liknande inkomst för att synliggöra vilka argument som användes när inte inkomsten var ett huvudmotiv för fördelningen av föräldraledigheten. Interaktion är avgörande för förståelsen av de händelser som äger rum i en miljö med blandade värderingar (Strauss, 1979). Konkret innebär detta att vi har letat efter

³ Antalet personer som någon gång under året registrerats som öppet arbetslösa i sökandekategori för öppen arbetslöshet dividerat med befolkningen, 20-64 år.

normer och relevanta aktörer i vår växande datainsamling, frågat efter det i våra intervjuer och i våra tolkningar av data. Målsättningen har varit att vara öppen och nyfiken genom hela processen av datainsamling, sortering och tolkning.

Vi har försökt närma oss svaret på frågan om varför det finns skillnader i föräldrapenninguttag, både när det gäller skillnader mellan män och kvinnor och skillnader mellan kommunerna. Våra data indikerar likheter i det svenska samhället med avseende på de beteendemönster, attityder och normsystem som det här är fråga om; en betydande värdegemenskap men också betydande förändringstendenser som i viss mån tenderar att gå olika fort i olika delar av landet. Tendensen är en ökad jämställdhet när det gäller mäns andel av den betalda föräldrapenningen, med en uppgång under 2000-talets första decennium till drygt en femtedel (se Tabell 1). Med ett internationellt mått mätt är dessa tämligen höga siffror. Men fördelningen är dock långt ifrån jämställd. Samhällsnormen generellt sett har förändrats i riktning mot ett värdesystem som föreskriver jämställdhet som något eftersträväsvärt, en förändringstendens som dock tycks gå långsammare på landsbygden än i stadsmiljön, vilket också blir synligt när vi jämför våra fallstudier.

Skillnader mellan våra områden är svåra att identifiera i termer av förhållanden grundade i materiella villkor, till exempel ekonomiska sådana. Istället träder förhållanden på mesonivån i förgrunden som föräldrars skiftande tillgång till stödjande nätverk och betydelsefulla personer i grannskapet. Vad som står klart för oss är att de skillnader vi identifierat mellan de fyra kommunerna i stor utsträckning beror på vad vi antydde ovan, dvs. kulturella olikheter. Förändringar i normsystem förmedlas av betydelsefulla personer i ens omgivning och tenderar att först uppträda i sociala miljöer karakteriserade av mångfald och konkurrerande normsystem och aktörer, i detta fall en ung och välutbildad befolkning.

Våra data indikerar att i vissa familjer har hemsysslor, omsorg om barn och tiden betraktats som en gemensam resurs i paret och det har inte spelat någon större roll vem som gör vad och hur länge. Det har handlat mer om ett gemensamt delande med utgångspunkt i Fiskes (1992) begrepp (Björnberg & Kollind, 2003). Åtminstone har vi funnit uppenbara försök att beskriva det på detta sätt. Men det finns också stöd för att föräldrarna fokuserar på reciprocitet och jämställdhet när det gäller arbetsdelningen i familjen och omsorgen om barnen. Det har handlat mer om en jämlik balans när det gäller givande och tagande av exempelvis tiden som en resurs (Fiske, 1992). När gäller maktrelationer i omsorgen tenderar de till att utvecklas mot ökad jämställdhet med fädernas ökade umgänge med barnen. Våra fäder gav uttryck för en ökad emotionell koppling till barnet, en hållning som understöddes av mammorna. Detta implicerar en riktning mot en barnorienterad maskulinitet. När det gäller traditionell fördelning av sysslorna i hemmet, där kvinnan gör mer av hushållsarbetet och mannen har större ansvar för reparationer och underhåll av bil, hus och trädgård, är detta ett tydligare mönster, inte bara bland de mindre kommunerna jämfört med de större utan även bland paren i Skåne jämfört med paren i Västerbotten. Detta innebär att det tycks råda geografiska olikheter i normsystem kring vad som förväntas i omsorgen om barnen och i omsorgen om materiella ting i hushållen.

Avsikten med denna studie var att studera påverkansfaktorer i förhandlingen mellan män och kvinnor kring föräldraledigheten, med fokus på normsystem i den omgivande sociala miljön. Våra forskningsfrågor var följande: Utgör dominans- och maktförhållanden betydelsefulla faktorer i sammanhanget? Uppvisar föräldrar med olika socioekonomisk bakgrund olika beteendemönster och motiv kring föräldraledigheten? Hur mycket påverkar nationella och lokala normsystem, mannens och kvinnans förhållningssätt när det gäller föräldraledigheten? I vår fortsatta diskussion kommer vi att strukturera framställningen utifrån dessa tre frågeområden.

Maktförhållandenas betydelse i förhandlingssituationen

Inledningsvis diskuteras maktförhållandenas betydelse mellan mannen och kvinnan. Våra resultat indikerar att motivbilden hos papporna innan föräldraledigheten främst handlar om vad de själva vill, partners åsikt samt arbetssituationen. Men efter uttagen föräldraledighet uppvisas ett barnperspektiv hos fäderna. Även barnmorskorna i bägge länen samt handläggarna vid försäkringskassan i Lund har uppmärksammat det framväxande barnperspektivet, de betonar dessutom ett relationsperspektiv, mellan barnet och pappan. De utgår från barnet i sitt resonemang och pekar på den starkare anknytningen, kontakten och tryggheten för barnet när båda föräldrarna använder föräldraledigheten. Ett skifte tycks ha skett där barnet idag i större utsträckning än tidigare sätts i centrum. Vidare prioriterar fäderna att leka med barnet framför att ägna sig åt hushållssysslor medan mödrarna i stor utsträckning gör det omvända under föräldraledigheten. Detta bekräftas av en av nyckelpersonerna från Skåne som betonar att en pappa inte är föräldraledig på samma sätt som en mamma. En pappa tar hand om barnet, medan mamman dessutom tar hand om det praktiska som tvätt, mat etc. Inga skillnader kan urskiljas mellan Västerbotten och Skåne. Även detta indikerar framväxten av en barnorienterad maskulinitet vilket också Bekkengens studie (2002) visade.

Nyckelpersonerna uttrycker att det fortfarande är kvinnorna som tar det största ansvaret för barnen och hushållsarbetet, även om männen delar ansvaret i ökad omfattning. Kvinnorna fortsätter att anpassa sitt betalda arbete till familjens behov och många män tar denna anpassning för given, vilket även annan forskning visar (Björnberg & Kollind, 2003; Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997). Barnomsorg och hushållsarbete har av tradition setts som ett kvinnligt ansvar medan männen förväntas tillföra merparten av de ekonomiska resurserna samt sköta reparationer och utomhusarbete, vilket också indikeras i våra föräldraintervjuer liksom i intervjuerna med nyckelpersonerna. Detta mönster är tydligare bland Skånefamiljerna än bland Västerbottensfamiljerna. Pappors föräldraledighet torde dock ha potential att motverka en fortsatt traditionell fördelning av hushållsarbetet.

När det gäller makt över sin tid betonar Västerbottensmammorna betydelsen av att ha frihet över sin egen tid när de var föräldralediga på ett sätt som Skånemammorna inte gör. Det var även Västerbottensmammorna som tydligast påtalade bristen på egen tid när de inte längre var föräldralediga. I studien framkom åsikter från nyckelpersonerna i de mindre kommunerna i både Västerbotten och Skåne att man observerat ett mönster som tydde på mödrarnas ovilja att avstå föräldraledighetstid som de såg som en rättighet, en mammaledighet. Nyckelpersonerna betonade betydelsen av mannens eget initiativ till uttag av föräldraledigheten. Detta är dock inte helt entydigt då de vidare menade att männen ibland kunde uppleva det som arbetsamt att vara föräldralediga med små barn.

Reproduktionen av vad som Connell (1995) definierar som icke jämställda maktrelationer kan urskiljas även i denna studie, eftersom huvudansvaret för hushållsarbetet och barnomsorgen fortfarande ligger på kvinnan och även ansvaret för att sätta gränser för vem som ska göra vad i hushållet. Det är vanligen kvinnan som tar initiativ när det gäller planering av exempelvis matlagning och bestämmer nivån på bl.a. hemmets städning. Det finns en starkare tendens bland nyckelpersonerna i Skåne att betrakta ansvaret för föräldraledighetens fördelning som en familjefråga. Denna attityd kan möjligen bidra till reproduktionen av traditionella mönster när det gäller föräldraledighetsuttaget. På makronivån menar de att det är samhällets ansvar att genom normer och attitydpåverkan skapa förutsättningar för ledigheten.

När det gäller maktförhållandenas betydelse i arbetssituationen menar en nyckelperson att det är lättare att vara föräldraledig på kvinnodominerade arbetsplatser som sjukhus och banker och gav som motivering att där bejakas kvinnliga sidor. Men inom exempelvis byggbranschen bejakas i huvudsak de manliga sidorna. Inom den kulturen uppmuntras inte föräldraledighet på samma sätt, vilket även bekräftas i våra föräldraintervjuer. I vårt material har de allra flesta

fäder i de fyra kommunerna inte upplevt någon negativ attityd från arbetsgivaren när det gäller att vara föräldraledig. Dock betonar flera av dem att de själva upplever det som ett problem att vara borta från arbetet då de jobbar i team. Detta är dock aningen paradoxalt, då kvinnorna i vårt material i stor utsträckning har arbeten som innebär beroenden i form av teamarbete, men inte uttrycker detta som något större hinder.

Företagen är angelägna om att både vara attraktiva arbetsgivare och skapa förutsättningar för personalens produktivitet. Därför uppmuntras flexibelt arbete, vilket ökar möjligheten att förena arbete och barnomsorg. Detta kan verka positivt vid första anblicken men kan få en negativ påverkan, genom att personalen får svårt att avgränsa arbetet på grund av till exempel mail- och telefonkontakter. I Skåne framkommer från vissa föräldrapar och från nyckelpersoner att när det finns misstankar om att arbetsgivaren är negativ till föräldraledigheten är männen mindre benägna att använda den. Detta stöds av Björnbergs (2002) studie, där hon betonar att om det finns negativa attityder från arbetsgivare påverkar det föräldraledighetsuttaget. En tydlig skillnad mellan män och kvinnor framkommer i så måtto att få kvinnor nämner att deras eget arbete har spelat någon roll när det gäller deras beslut kring föräldraledigheten. Till skillnad från männen, där egenföretagare var rädda att mista sina kunder och kontakter i samband föräldraledighet och där de anställda i båda länen visade lojalitet med sina kollegor, som tidigare nämndes.

Beteendemönster och motiv kring föräldraledigheten

En allmän uppfattning i samhället är att hushållsekonomin styr vem som är hemma med små barn och detta är något som ofta framhålls som förklaringsmodell (se Björnberg, 2002; Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997). I denna studie delades den åsikten av barnmorskorna och handläggarna vid Försäkringskassan. Här visar det sig dock att hushållsekonomin inte påverkat familjernas fördelning av föräldraledigheten. Då vi valt par med liknande inkomst är detta ett väntat resultat. Men vi kan heller inte se några skillnader i ekonomiska motiv mellan föräldrar i den högre och den lägre inkomstgruppen. Detta gäller par i alla fyra kommunerna. En uppfattning som nyckelpersonerna i Skåne påpekar är att par i högre inkomstgrupper i större utsträckning än andra par delar föräldraledighetsdagarna. Nyckelpersoner i båda länen samt även föräldrapar konstaterar därutöver att männen använder merparten av föräldraledigheten i samband med sommar- och julleddighet.

Ett motiv till varför fäder inte är föräldralediga är att förekomsten av manliga nätverk upplevs som bristfälliga. Mer specifikt betonas denna brist bland fäderna i de mindre kommunerna i bägge länen. Betydelsen av nätverk för pappors föräldraledighetsuttag bekräftas även av Försäkringskassans handläggare i Västerbotten. Bland par där mannen har använt en längre tids föräldraledighet skulle man kunna tänka sig att åsikterna var mer positiva till föräldraförsäkringen, vilket dock inte det fallet. Negativa och positiva åsikter framförs oavsett omfattningen av föräldrapenninguttaget. Däremot finns en skillnad mellan de större och de mindre kommunerna i bägge länen. Överlag finns en mer positiv syn på föräldraförsäkringen i Lund och Umeå jämfört med Tomelilla och Lycksele, bland bägge könen. Bland våra intervju-personer kan vi inte heller finna någon systematisk skillnad i uppfattning om föräldraledighet beroende på vilken inkomstnivå som paren har eller vilket län de representerar.

Normsystemens betydelse för fördelningen av föräldraledighet

Lagstiftningen kring föräldraförsäkringen som sedan 1995 inneburit att två månader har öronmärkts för männen, har varit en del i förändringen av det nationella normsystemet med intentionen att aktivt öka mäns föräldrapenninguttag. På nationell nivå har riksomfattande kampanjer varit en del i detta arbete. När det gäller lokala normsystem, understödde Försäkringskassan under 1990-talet och i början av 2000-talet tämligen intensivt pappor som använde föräldraledigheten. Det fanns regionala kampanjer som arbetade både med media och lokala företag för att uppmuntra pappor att stanna hemma med småbarn. I Västerbotten har kampanjer bedrivits under en längre tidsperiod där landstinget, kommunerna och länsstyrelsen, förutom Försäkringskassan, varit involverade tillsammans med privata företag. Detta arbete har egentligen ingen motsvarighet på andra håll i landet, i Västerbotten har det alltså gjorts mer på detta område än i Skåne. Kampanjernas betydelse stöds även av nyckelpersoner i Västerbotten. Betydelsen av inställningen till delad föräldraledighet hos informatörer betonades även av Edlund et al. (2000) som tidigare nämnts. Vanligen äger värderings- och attitydförändringar rum i komplexa sammanhang, där det är svårt att hitta tydliga svar på frågor om orsak och verkan (Clarke, 2005). Men då påverkan när det gäller föräldraledighetsuttag bl.a. sker genom betydelsefulla personer, som förutom partnern själv, kan utgöras av vänner och arbetskamrater är det sannolikt att dessa kampanjer haft betydelse för de norrländska männen föräldraledighetsuttag.

Slutord

I denna studie framkom att paren i ringa utsträckning öppet förhandlade om föräldraledigheten. Den samlade bilden är att öppna konflikter om detta på det hela taget lyste med sin frånvaro och att enigheten genomgående varit stor i samtliga våra fyra boendemiljöer. Vi har i motivbilden beskrivit familjernas resonemang kring hur man mellan sig fördelar uttaget av föräldraledigheten som en typ av diskussioner med möjliga förhandlingar. En förhandling kan ses som ett spel där både strukturella krafter och mer personliga strategier mobiliseras, ett spel som rymmer gemensamma intressen likaväl som konflikter. Det hör till saken att parterna i en förhandling undviker att redovisa alla sina handlingsstrategier. Likt en god pokerspelare visar man inte upp alla sina kort genast och undviker även sedan spelet är slut att visa korten om man nu inte blivit synad. Till viss del har våra intervjuer präglats av denna "tystnad" när vi kommit in på förhandlingstemat. Det här innebär att en viktig social mekanism måste lyssnas av med känsliga öron eftersom så mycket är dolt, såväl i förhandlingen som i det som förmedlats till oss av föräldrarna, ibland också till vissa delar omedvetet. Vad vi med stor säkerhet anser oss kunna konstatera är att förhandlingarna försiggått i ett historiskt läge där normsystemen befinner sig i kraftig omvandling och där denna omvandling gäller förväntningarna på vad som är en god barnomsorg men framför allt förväntningarna på mammor och pappor. I denna diskursernas kamp formas förhandlingsläget, valen och besluten.

Även vid formella förhandlingar som de mellan fack och arbetsgivare återfinns en gemensam strävan efter att de beslut som fattas är ett för båda parter gynnsamt utfall. Saltsjöbadsandan är väl det mest kända exemplet på detta samförstånd och liknande analyser i familjeangelägenheter har vi redan varit inne på under analysen av föräldraparens motivbild. Våra intervjupersoner uppvisar genomgående stor enighet kring de beslut som fattats. Vad vi mera anat än direkt observerat är följande. Förväntningarna på männen att ta mer aktiv del i barnomsorgen har markant ökat vilket medför att argument som att avstå föräldraledighet av

arbetsmarknadsskäl minskat i betydelse. Argumentet att arbetsgivare och kollegor ser snett på föräldraledighet är något som männen får allt svårare att utnyttja i förhandlingen vilket är speciellt tydligt i Lund och Umeå. Förväntningarna på kvinnorna handlar snarare om motsatsen, nämligen att de bör tänka mer på sin karriär på arbetsmarknaden vilket motiverar dem att i ökad utsträckning propsa på ett ökat ansvarstagande hos männen när det gäller den gemensamma barnomsorgen. Lite paradoxalt innebär detta en rätt oproblematiserad förhandling som dock kompliceras av att båda parter inte sällan tycks gå in i den med dolda agendor. Vi tycker oss se indikationer på att många män fortfarande egentligen föredrar sitt lönearbete framför att vara hemma med barn samtidigt som många kvinnor föredrar det senare alternativet och är beredda att ta konsekvenserna av försämrade karriärmöjligheter. I båda fallen tenderar man att dölja eller tona ner dessa argument i förhandlingssituationen. I detta perspektiv skulle en anledning till männens fortsatt låga uttag av föräldraledigheten vara kvinnornas obenägenhet att släppa sin dominans i familjesfären. Om denna iakttagelse stämmer förklarar den en del av skillnaderna i beteendemönster mellan land (Tomelilla och Lycksele) och stad (Lund och Umeå), där landet, även om det förändras i samma riktning, gör det i långsammare takt än staden.

Referenser

- Abbott, A. (2004). *Methods of Discovery. Heuristics for the Social Sciences*. New York: W.W. Norton & Company.
- Abrahamson, P., Boje, Th. P., & Greve, B. (2005). *Welfare and Families in Europe*. Aldershot: Ashgate.
- Ahlberg, J., Roman, C., & Duncan, S. (2008). Actualizing the "Democratic Family"? Swedish policy rhetoric versus family practices. *Social Politics, 15*, 80-100.
- Almqvist, A.-L. (2005). *The Care of Children: A Cross-National Comparison of Parents' Expectations and Experiences*. Doctoral dissertation, Umeå University, Department of Sociology.
- Bekkengen, L. (2002). *Man får välja*. Malmö: Liber.
- Björnberg, U. (2002). Ideology and choice between work and care: Swedish family policy for working parents. *Critical Social Policy, 22*, 33-52.
- Björnberg, U., & Kollind, A.-K. (2003). *Att leva själv tillsammans. Jämställdhet, autonomi och gemenskap i parrelationer*. Malmö: Liber.
- Boje, Th. P. (2005). Social citizenship, work and care. In P. Abrahamson, Th. P. Boje, & B. Greve, *Welfare and Families in Europe* (pp. 85-140). Aldershot: Ashgate.
- Boye, K. (2008). *Happy hour? Studies on well-being and time spent on paid and unpaid work*. Doctoral dissertation, Stockholm University, Swedish Institute for Social Research.
- Brandth, B., & Kvande, E. (1998). Masculinity and child care: The reconstruction of fathering. *The Sociological Review, 96*, 293-313.
- Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.
- Bygren, M., & Duvander, A.-Z. (2006). Parents' workplace situation and fathers' parental leave use. *Journal of Marriage and Family, 68*, 363-372.
- Bäck-Wiklund, M., & Bergsten, B. (1997). *Det moderna föräldraskapet. En studie av familj och kön i förändring*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Clarke, A. (2005) *Situational Analysis. Grounded Theory after the Postmodern Turn*. London: Sage.
- Connell, R.W. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Dahlgren, L., Emmelin, M., & Winkvist, A. (2004). *Qualitative Methodology for International Public Health*. Umeå University, Umeå International School of Public Health.
- Denscombe, M. (2000). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Duvander, A.-Z. (2006). *Föräldrarnas användning av föräldraförsäkringen*. Försäkringskassan Analyserar 2006:5. Stockholm: Försäkringskassan.
- Duvander, A.-Z., & Jans, A.-C. (2009). *Hur länge spelar pappors föräldraledighet någon roll? En studie av sambandet mellan pappors föräldraledighet och deras kontakt med sina barn*. Socialförsäkringsrapport 2009:1.
- Edlund, T., Johansson, G., Linderöth, K., & Ståhl, P.-O. (2000). *Båda blir bäst – Attityden till delad föräldraledighet*. RFV Redovisar 2000:1. Stockholm: Försäkringskassan/Riksförsäkringsverket.
- Elvin-Nowak, Y. (2005). *Världens bästa pappa? Om mäns relationer och strävan efter att göra rätt*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Fiske, A. P. (1992). The four elementary forms of sociality: Framework for a unified theory of social relations. *Psychological Review, 9*, 689-723.
- Forsberg, G. (1997). Rulltrapperegioner och social infrastruktur. I E. Sundin (Red.), *Om makt och kön - i spåren av offentliga organisationers omvandling*. SOU 1997: 83. Stockholm: Fritzes.
- Försäkringskassan. (RFV). (2003). *Socialförsäkringsboken 2003*.

- Försäkringskassan. (2005). *Socialförsäkringsboken 2005*.
- Försäkringskassan. (2007a). *Resultatindikatorer för föräldrapenning*. Dnr 20877-2007.
- Försäkringskassan. (2007b). Rättsedokument till *Resultatindikatorer för föräldrapenning*. Dnr 20877-2007.
- Försäkringskassan. (2009). *Rapport av uttaget av föräldrapenning i enlighet med regeringens regleringsbrev för Försäkringskassan år 2009*. Dnr 36989-2009-FUB.
- Försäkringskassan. (2010a). *Föräldrapenning*. Hämtad 16 januari 2010, från Försäkringskassan: <http://www.forsakringskassan.se/>
- Försäkringskassan. (2010b). Försäkringskassans datalager STORE.
- Glaser, B., & Strauss, A. (1979) *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. New York: Aldine.
- Haas, L. L. (1992). *Equal Parenthood and Social Policy. A Study of Parental Leave in Sweden*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Haas, L. L., & Hwang, P. (2000). Programs and policies promoting women's economic equality and men's sharing of childcare in Sweden. In L.L. Haas, P. Hwang, & G. Russell (Eds.), *Organizational Change and Gender Equity. International Perspectives on Fathers and Mothers at the Workplace* (pp. 133-161). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Haas, L., Hwang, P., & Russell, G. (Eds.). (2000). *Organizational Change and Gender Equity. International Perspectives on Fathers and Mothers at the Workplace*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Haavind, H., & Magnusson, E. (2005). The Nordic countries: Welfare paradises for women and children? *Feminism Psychology*, 15, 227-235.
- Hochschild, A. R. (1997). *The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work*. New York: Henry Holt.
- Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (i.d.). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad 9 april 2007, från Codex, Vetenskapsrådet: <http://codex.vr.se/texts/HSFR>
- Klinth, R. (2008). The best of both worlds?: Fatherhood and gender equality in Swedish paternity leave campaigns, 1976-2006. *Fathering*, 6, 20-38.
- Michel, S., & Mahon, R. (Eds.). (2002). *Childcare policy at the crossroads: gender and welfare state restructuring*. New York: Routledge.
- Nationalencyklopedin. (2010). *Jämställdhet*. Hämtad 23 februari 2010, från Mälardalens högskola: <http://ep.bib.mdh.se>
- Nilsson, K., & Strandh, M. (2008). New gender roles – New explanations for separation? From specialization and trading to role balance. *Journal of Societal & Social Policy*, 7, 107-117.
- Nordenmark, M. (2004). *Arbetsliv, familjeliv och kön*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Notisum. (2009). *Föräldraledighetslag SFS 1995:584*. Hämtad 24 januari 2010, från Lagbevakning med Notisum och Rättsnätet: <http://www.notisum.se>
- Patel, R., & Davidsson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Plantin, L. (2001). *Män, familjeliv och föräldraskap*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Richardson, L. (2003). Writing: a method of inquiry. In N. Denzin & Y. Lincoln (Eds.), *Collecting and Interpreting Qualitative Material*. London: Sage.
- Seward, R. R., Yeatts, D. E., Zottarelli, L. K., & Fletcher R. G. (2006). Fathers taking parental leave and their involvement with children. *Community, Work and Family*, 9, 1-9.
- SCB. (2008a). *Kommunfakta Lund 2008*.
- SCB. (2008b). *Kommunfakta Lycksele 2008*.
- SCB. (2009). *Kommunfakta Umeå 2009*.

- SCB. (2010a). *Folkmängden efter kommun, civilstånd och kön. År 1968-2009*. Hämtad 28 februari 2010, från databasen: <http://www.ssd.scb.se/databaser>
- SCB. (2010b). *Folkmängden efter kommun, civilstånd, ålder och kön. År 1968-2009*. Hämtad 28 februari 2010, från databasen: <http://www.ssd.scb.se/databaser>
- SCB. (2010c). *Sammanräknad förvärvsinkomst, medelinkomst för boende i Sverige den 31/12, tkr efter region, kön, ålder och tid*. Hämtad 20 februari 2010, från databasen: <http://www.ssd.scb.se/databaser>
- SCB. (2010d). *Statistik med inriktning mot arbetsmarknaden. Fördelning efter kommun och kön. År*. Hämtad 7 mars 2010, från databasen: <http://www.ssd.scb.se/databaser>
- SCB. (2010e). *Statistik med inriktning mot arbetsmarknaden. Fördelning efter län och kön. År*. Hämtad 7 mars 2010, från databasen: <http://www.ssd.scb.se/databaser>
- SCB. (2010f). *Förvärvsarbetande 16+ år med arbetsplats i regionen (dagbefolkning) (RAMS) efter kommun, näringsgren SNI 2002 och kön. År*. Hämtad 7 mars 2010, från databasen: <http://www.ssd.scb.se/databaser>
- SCB. (2010g). *Befolkning 16-74 år efter kommun, utbildningsnivå och kön*. Hämtad 28 februari 2010, från databasen: <http://www.ssd.scb.se/databaser>
- Strauss, A. (1979). *Negotiations: Varieties, contexts, processes and social order*. San Francisco: Jossey-Bass.
- TCO. (2009). TCO granskar: *Pappaindex 2008, #4/09*. Avdelningen för samhällspolitik och analys. Stockholm: Tjänstemännens centralorganisation.
- Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Working Papers in Social Insurance

- 2008:1 Sweden's Pensioners – How They Have Fared in the Roller Coaster Ride through the Past Decade and a Half of Deep Recession and Economic Exuberance
Authors: Björn Gustafsson, Mats Johansson, Edward Palmer
Pensionärernas inkomststandard under 90-talets djupa recession och den följande återhämtningen
- 2008:2 "Man borde införa 35-timmars dygn. Då skulle man hinna med allting." – En kvantitativ studie av föräldrars självupplevda balans i vardagen
Author: Anna-Karin Nylin
"With a 35-hour day one would be able to manage everything."
– A quantitative study of parents self-experienced balance in everyday life
- 2008:3 Expected effective retirement age in the Nordic countries.
Author: Finnish Centre for Pensions
Förväntad effektiv pensionsålder i de nordiska länderna
- 2009:1 Är det verkligen ekonomin som styr? En studie av ekonomiska drivkrafter vid vård av barn
Author: Helen Eriksson
Is Economy Most Important? – A study of economic incentives for using temporary parental leave for care of sick children
- 2009:2 Barnbidraget i internationellt perspektiv. De kontanta och skattebaserade barnbidragens utveckling och koppling till barnfattigdom i Sverige och andra välfärdsdemokratier 1930–2000
Author: Tommy Ferrarini
Child allowances in comparative perspective. The development of cash and tax based family benefits and their link to child poverty in Sweden and other welfare democracies 1930–2000
- 2009:3 Extra ersättningar vid föräldraledighet. Dess inverkan på föräldraledighetslängden vid olika inkomster och kön
Author: Josepha Lindblom
Parental leave benefits and employers' additional compensation. Does additional compensation from the employer influence the parental leave length for men and women with low and high income?
- 2010:1 Papporna och motiven. Den svenska föräldraledigheten i ett geografiskt perspektiv
Authors: Anna-Lena Almqvist, Anette Sandberg, Lars Dahlgren
The fathers and the motives. Swedish paid parental leave in a geographical perspective